

Frederik VI's første Rejse i Danmark som Kronprins.

Ved **P. Fr. Rist.**

Palmesøndag, den 4. April 1784 blev Kronprins *F r e d e r i k*, den senere Kong Frederik den Sjette, konfirmeret, 16 Aar gammel, og fik ti Dage efter Sæde i Geheimstatsraadet. Men denne Dag var af ham og hans hemmelige Raadgivere bestemt til at frigøre ham for Enkedronningens, *J u l i a n e M a r i e s*, og Ministerens, *O v e H ø e g h - G u l d b e r g s*, Formynderskab. I Statsraadet fremdrog Kronprinsen derfor et Aktstykke, hvori han bad Kongen om at opløse Geheimkabinetet samt at udnævne nye Ministre. Kongen opfyldte hans Forlangende, og hermed var Regeringen sprængt. De Mænd som var stærkest knyttet til den blev sendt bort fra Hoffet og Kjøbenhavn, og anbragt i Embeder i Landet. Hermed begyndte Tronfølgerens Herredømme, der varede i 55 Aar.

Kronprinsen havde med en Fasthed, Sikkerhed og Overlegenhed, som man ikke kunde have ventet af en 16-aarig Dreng, gennemført denne Revolution. Regeringsforandringen blev hilst med Glæde, ikke mindst i Kjøbenhavn, fordi man i Kronprinsen fandt en Genstand for de royalistiske Tilbøjeligheder, som den sindssvage Konge kun lidet tilfredsstillede. Kronprinsen blev derfor strax i høj Grad yndet og populær. I Begyndelsen var alt godt, men det synes som om man snart blev noget skuffet, og af dem der stod ham nær, hørte man om hans hensynsløse, haarde og hydende Karakter og Optræden. Især vakte hans overdrevne Interesse for Soldatervæsen Anstød og den synes ogsaa at udvikle sig til en fuldstændig Mani hos ham. Hans militære Tjenstiver og Udholdenhed selv i det daarligste Vejr var urokkelig. Øvelser i korrekte Geværgreb og korrekt Parade-march opfyldte hans Tid og hans Tanker. Alt dette blev betragtet med end mere Misfornøjelse, da Garnisonstropperne, der mest bestod af hvervede Udlændinge, var lidet populære. Hans militære Raadgivere, Prins *C a r l af H e s s e n* og General *H u t h*, blev forhadte og Rygtet om Kronprinsens Soldaterplagerier løb Landet rundt. Den stærke Opposition mod den soldatergale Kronprins holdt sig ikke alene til al den Sladder, der blev hvisket i Krogene, men skaffede sig Luft i en Mængde Smaaskrifter af mere eller mindre ondartet Natur og i satiriske Tegninger. Dette Uvæsen vakte Harme hos Kronprinsens Venner, som vidste at der i hans Personlighed, trods dens uheldige Sider, var en god og sund Kerne. 1787 — samme

Aar som Kronprinsen gjorde sin første Rejse i Landet, der nedenfor skal gøres til Genstand for Behandling, — udgav saaledes Kaptajn Werner Abrahamson et anonymt Forsvarsskrift i den symbolske Fortælling „Tronfølgen i Gondar«, der vakte megen Opsigt, men fremkaldte endnu flere Nidskrifter. Paa den anden Side vandt Kronprinsen flere og flere Venner. Den offentlige Mening stillede sig gennemgaaende paa Landboreformernes Side og man erfarede snart, at Kronprinsen indtog en bestemt Holdning til Gunst saa vel for disse som for Trykkefriheden, og Skumlerierne over hans uovervindelige Excerclidenskab blev noget mildnede ved hans Iver for ogsaa at sætte sig ind i Regeringsforretningerne, ved hans regelmæssige og tarvelige Levemaade, der gik saa vidt, at han gik med lappede og stoppede Munderingsstykker.

Den unge Kronprins havde paa den Tid en vanskelig Rolle. Landet og Folket, som han ikke kendte og aldrig havde set, var fuldt af Misfornøjelse og der stod en haard Kamp om store Reformers, stærkt paavirkede af Begivenheder i Udlandet, den fremadskridende Frihedsaand, den truende Revolution i Frankrig. Hans Omgivelser ved Hoffet var delt i Partier og var Skuepladsen for talrige Intriger og Personalforandringer, og man søgte — forgæves — at gøre Kronprinsen til en Spillebold mellem Partierne. Allerede i Efteraaret 1784 havde Prins Carl af Hessen taget Ophold ved Hoffet og været Kronprinsen en ivrig Medhjælper ved hans militære Liebhaverier. Ligesom ved Regeringsskiftet var det endnu det »danske« og »tyske« Parti, der bekæmpede hinanden og førte Kampen om Kronprinsen videre, idet det ene Parti ved alle Midler søgte at forhindre Ægteskabet mellem ham og Prinsen af Hessens Datter, som det andet søgte at fremme.

Under disse Omstændigheder foretog Kronprinsen sin første Rejse i Danmark og Hertugdømmerne og en samtidig Beretning om denne foreligger i den her meddelte Rejsedagbog.

Blandt de mange trykte Sager, som i den skrivesyge Tid fremkom i Anledning af denne Rejse, findes en lille Pjese: »Des Kronprinzen von Dänemark Schilderungen und Bemerkungen. Hamburg 1787«. (Særtryk af Politisches Journal, 10. Stück). Den giver en vistnok ret ukendt samtidig Beskrivelse af den unge Fyrstes Person og Levemaade, som, fraset den underdanige Forfatters Overdrivelser under Paavirkning af den jublende Begejstring, der overvældede Hertugdømmernes Undersaatter, meddeler et Portræt overensstemmende med Virkeligheden og derfor har personalhistorisk Interesse.

»Kronprinsen af Danmark«, skrives der, »er nu 18 Aar gammel, altsaa i en Alder, hvor de legemlige Kræfter saa vel som de aandelige Evner nærmer sig deres Modenhed og Fasted. Ungdommen giver

sig imidlertid mere tilkende i hans Gang og Bevægelser end i hans Ansigtstræk, der har det oldenburgske Hus's ejendommelige Præg, og den, der kender den af *P r e i s l e r* stukne Kongerække af dette Hus, vil, ogsaa uden Elefantordenens Stjerne, det eneste ydre Tegn paa hans Byrd, i ham kende en Spire af denne Stamme. Da han desuden er blond og maaske den blondeste Mand i begge Kongeriger, saa giver dette hans Fysiognomi noget særegent og interessant. Dette fremhæves end mere ved at hans naturlige lyse Ansigtifarve er forvandlet til en mandig brun paa Grund af Danmarks altid barske Luft, som Prinsen saa ofte udsætter sig for. Fra Maleren *J e n s J u e l s* Haand findes i de kongelige Gemakker paa Christiansborg forskellige legemstore Portrætter. Ethvert af dem kan i det 19de Aarhundrede blive det som van *Dycks*, *Holbeins* og *Knellers* er blevet for det 18de, dog synes intet at forene Mesterens egen Kunst med Naturens Virkelighed saa meget som det, Dronningen har modtaget som Gave af Prinsen selv og som fremstiller ham i Admiralsuniform. Dog maa det Brystbillede, der hænger i et Audiensgemak hos en Mand, der staar i høj Gunst hos Kronprinsen, og som er det første Portræt af Prinsen fra *J u e l s* Palet, siges at gøre det Rangen stridig med Hensyn til Lighed og Udtryk. *C l e m e n s* Portræt er stukket efter dette Maleri.

Kronprinsens slanke Væxt, hans medfødte gode Konstitution, som han stadig styrker og hærdner ved sin Levemaades spartanske Strængthed, lover en god Tilvæxt til hans nuværende Højde, der ikke overgaar Middelhøjden, og sandsynligvis vil de Danske engang i ham faa en Konge, der i legemlige Fortrin vil blive hans Stamfader *Christian I* mere lig end den sidste Række af vore Konger.

I omtrent 3 Aar har Prinsens Levemaade været ens Sommer og Vinter. Han staar op Kl. 6 om Morgen, undtagen naar han allerede er til Hest Kl. 5 for at være den første paa *Exccer*pladsen. Det kongelige Taffel, hvorved alle Personer af det kongelige Hus spiser sammen, begynder ufravigelig Kl. 2 Efterm. og før Prinsesse *Louise Augustas* Formæling plejede Kronprinsen regelmæssig at føre hende til Taflet fra hendes Gemakker. I 3 Kvarter, højst en Time, er Taflet endt, hvortil hver Dag Militærpersoner af højeste Rang og af Civiletaten Personer til Konferensraader er tilsagte. De Dage, der er Statsraad, plejer Ministrene og Kollegiernes refererende Medlemmer at være tilstede. Der bliver serveret 6 à 7 Retter og drukket Rødvin, saadan som enhver velhavende Mand i Danmark drikker den ved sit Bord. Kl. 9 Aften er der *Table ronde*¹⁾

¹⁾ I Hofsproget et rundt Taffel uden Opvartning af Lækajer og Pager, men med »Stumtjenere« placerede ved hver Stol.

og den kgl. Familie er tilstede ved dette lidt over en Time, saa at Kronprinsen kan begive sig tilsens Kl. halv elleve, en Ordning, som der sjældent gøres Brud paa, og som de fastsatte Hof-Fornøjelser ikke ændrer. Om Vinteren er der hver Onsdag et lille Bal, der begynder Kl. 7 og sluttet omtrent halv elleve; hver 14de Dag om Mandagen er der Appartement fra Kl. 7 til 9, hvor de kgl. Herskaber og ellers næsten ingen anden, spiller Kort — Kronprinsen underholder sig imidlertid med de tilstedeværende Standspersoner; — og en Gang om Maanedene, en Fredag, er der Kur, der fra Kl. 12 Middag varer en Time. Lige saa ofte plejer der at være Bal paré, hvor der danses til Midnat.

Kronprinsen drikker ikke Vin, Kaffe eller Chokolade. Foruden The om Morgenen, er Vand hans eneste Drik, ogsaa ved Taflet. Samme Ensartethed og Strængthed, som han overholder med Hensyn til sin Diæt, hersker ogsaa i hans Paaklædning. Slobrok, Morgendragt og hvad der ellers gives af Opfindelser til Magelighed, er ham aldeles ubekendte Ting. Naar han forlader sin Seng ifører han sig fuld Uniform, der er ham Negligé som til andre Tider hans Stadsdragt, og han er i Løbet af et Kvarter fuldt paaklædt. Han bærer som oftest sit Regiments Mondur, som siden Armeens Inddeling i Brigader [1785] var en rød Frakke med lyseblaa Opslag og Rabatter med en smal hvid Kant, hvidt Foer og Underklædning, en Hat uden Tresser med en Fjer, stive Støvler til Knæerne og Messing-Kaarde med Porte d'Épée. I Haanden har han en Stok, der heller ikke udmærkede sig ved noget. Saaledes mødte han hver Dag ved Parolen. I Almindelighed tænker han først paa sit Toilette henad Kl. 1 og ved dette forandrer han kun sin omtalte Paaklædning ved at iføre sig Sko og Strømper i Stedet for Støvler. Ved Revuer og store Manøvrer viser han sig i Generalsuniform og har han med Ting at gøre, der vedrører Marinen, plejer han at være klædt som Admiral. Forøvrigt indeholder hans Garderobe kun en Klædning af gult Klæde med gule overtrunkne Knapper og uldent Foer, den samme i hvilken han for tre Aar siden var konfirmeret og som han ifører sig én Gang om Aaret, naar han aabner Højesteret, samt en lignende sort Dragt, som er bestemt til Altergang. Det vilde altsaa være en magelig Post at være Maître de garderobe hos Kronprinsen af Danmark. Men den Kunst at beskæftige mange Mennesker med lidt, synes han ikke at forstaa, en Lakaj er tilstrækkelig til hans personlige Betjening. Paa hans Rejser kan en aaben Holstenskvogn rumme ham og hans Følge, og Lakajen har sin Plads ved Siden af Kusken.

Kronprinsens Gemakker paa Slottet vidner trods al deres oprindelige Pragt, dog i det hele taget om deres Beboers Frugalitet.

Hans Møbement bliver langt overtruffet af mange, som man ser i private Kabinetter. Et Chatol f. Ex. med to Chiffonieres er med en Bekostning af højst 40 Daler anskaffet for et Par Aar siden, og bestemt til at gøre lang Tjeneste. Paa Væggene hænger nogle Portrætter af kgl. Personer, hvoriblandt et fortræffeligt Maleri af Prinsesse Louise Augusta og nogle af denne højtelskede Søster malede Akvareller, samt le Bruns Alexanders Feltslag i Stik af Edelingk og Audran.

Audienssalen har endnu al sin oprindelige Pragt. Den er betrukken med udsøgte Hautelisses fra Gobelins-Fabrikken og forsynet med en Trone lignende Stol under en Baldakin, der aldrig bliver brugt. Naar Prinsen giver Audiens om Vinteren er denne Sal kun oplyst med to Voxlys, som paa Grund af dens umaadelige Højde, kun udbreder en Belysning, der lidet er at skelne fra Tusmørke.

Kronprinsens paafaldende Sparsommelighed strækker sig ogsaa til hans Tid. Ingensomhelst Art af Fornøjelse eller Adspredelse har saa megen Tilløkkelse for ham, at det kan forlede ham til at opofre noget af sin Tid derpaa. Han rider gerne, men kun i Tjenesten. Han danser, men ikke saa smukt som sin Fader, Hans Majestæt, den nu regerende Konge af Danmark — dog nu ikke mere med Lidenskab. Trods udmærkede musikalske Talenter er han dog ikke udøvende Tonekunstner. Uden at være en ivrig Dilettant har han Følelse for de bildende Kunsters Skønhed, — dog vil det være vanskeligt at afgøre om ikke Højmodighed mere end Kærlighed til Kunsten har Del i den Opgave, som et dygtigt, men endnu ulønnet Medlem af Akademiet, Maleren Ryde¹⁾, har modtaget af Prinsen, at male ham nogle krigeriske Optrin af den danske Historie, efter at han allerede tidligere har lønnet ham kongeligt for Arbejder af lignende Art.

Intet Kortspil røver Kronprinsen noget af hans Tid, thi han spiller som sagt aldrig, og hans Loge i Skuespilhuset er som oftest tom. — — —

— — — Kronprinsens første daglige Forretning, der ogsaa synes at være hans Hovedfornøjelse, er at være tilstede ved den i Kjøbenhavn meget besøgte og ved hans Iver meget forskønnede Parade og ved de forudgaaende to Timers Exercits, hvorfra intet daarligt Vejr, selv naar han residerer ude paa Frederiksberg, holder ham tilbage. I Almindelighed er dette forbi Kl. 10. Derefter og til Middag er han beskæftiget i sit Kabinet. — — Prinsen modtager dem, der

¹⁾ En meget ubetydelig Maler Christopher Rude (1744—1815), der blev noget protegeret af Hoffet.

søger Audiens, staaende i sit Gemak, gaar dem nogle Skridt i Møde, hører nedladende paa, hvad de forebringer, gør nogle faa, men vigtige Spørgsmaal og affærdiger dem.

Prinsens afgjorte Tilbøjelighed for Krigsvidenskaberne er bekendt. Hans Haandbibliothek giver et ligesaa talende Bevis herpaa, som den Ufortrødenhed, med hvilken han arbejder paa det danske Militærs Disciplin og Indøvelse. — — Men det vilde dog være en Vildfarelse at tro, at Kronprinsen ikke beskæftiger sig med andre Ting end de, der kun drejer sig om Krig. Den Tid, han skænker de overordentlig talrige Bønskrifter og Statsraadsforhandlingerne, gendriver tilstrækkelig denne ikke ualmindelige Mening. — — En Mand, der er lige saa kendt for sin høje Stand som for sin Aands Overlegenhed, og som har nøje Kendskab til Kronprinsens Privatliv, har sagt: »En offentlig Meddelelse om den Brug, Prinsen gør af sin Tid, vilde geraade ham til sand Ære, men jeg tør ligesaa lidt som tidligere haabe paa hans fremtidige Samtykke dertil«. — — — —

Det første den unge Soldaterfyrste havde havt sin Opmærksomhed henvendt paa efter at han havde overtaget Styrelsen 1784, var at omordne Hæren, uagtet den havde været Genstand for evige Forandringer lige siden Kong Frederik IVs Dage. Det var de truende Udsigter til Krig med Sverige, der gav Anledning til den nye Hærlov 1785.

Men det var vel dog ikke alene for at inspicere Resultaterne af denne Organisation eller for at undersøge, hvorledes den var traadt i Virksomhed, at Kronprinsen foretog sin Rejse i Sommeren 1787. Den unge Fyrste skulde ud at se sit Land for første Gang og vise sig for Undersaatterne, hvis Regent han nu i Virkeligheden var, og endelig vilde han besøge sin gode Ven og militære Raadgiver Prins C a r l af H e s s e n, et Besøg, der blev sat i Forbindelse med det omtalte Projekt om et Giftermaal med Prinsens Datter, som Ministeren B e r n s t o r f f og Marskallen J o h a n B ü l o w arbejdede for, medens et andet Parti med Ministeren S c h a c k - R a t h l o u og Kronprinsens Svoger, Prinsen af Augustenborg i Spidsen ønskede en Forbindelse for Kronprinsen med et kongeligt Hus, tysk eller engelsk.

Da nu Kronprinsen første Gang var Gæst hos Prins C a r l af Hessen og første Gang saa den 19-aarige Prinsesse, var Spændingen stor, og de paagældende fyrstelige Personer er sikkert blevet skarpt iagttagne af deres Omgivelser. Prinsen af Augustenborg, der ser dem sammen i Slesvig, skriver fuld af Glæde til S c h a c k - R a t h l o u, at Prinsessen slet ikke synes at gøre Indtryk paa Prinsen. Men denne har under sine Besøg paa Gottorp og Louisenlund maaske

været mere optaget af at se den 16-aarige Prins Frederik af Hessen defilere forbi sig i Spidsen for sit Regiment end af at gøre dennes smukke Søster sin Kur i Theatret, ved Taflet, ved Spaserturene i den dejlige Egn eller ved Aftenens Bal en Domino. Men herom siger den lille Dagbog selvfølgelig intet.

Først tre Aar efter blev Spændingen løst, da Kronprinsen den 31. Juli 1790 ægtede Landgreven af Hessen-Cassels skønne og forstandige Datter, den senere Dronning Marie Sophie Frederikke.

Prinsens Rejse var en Begivenhed i Landet. Der blev gjort store Forberedelser til hans Modtagelse, Byerne blev pyntede, Folk strømmede sammen og der blev oprettet Borger-Garder, hvor de ikke fandtes, for at modtage og eskortere ham. Begejstringen var meget stor, især i Hertugdømmerne. Folket trængte til at give sine loyale Følelser Luft. Der blev digtet Sange til hans Pris i Mængde, der, som oftest i de sletteste Vers, hylder hans Person med Bønner til Gud om hans Held og Lykke og priser ham som Fyrste, som Helt, som Frederik IIs Ligemand. En Pastor Heinrich Wolff i Ditmarsken udgiver f. Ex. en hel lille Bog, der fremstiller ham som et Mynster for alle Fyrster, der vil bringe Lykke og Velstand i Landet, hvis Undersaatterne kun i et og alt vil efterfølge hans ophøjede Egenskaber. Imellem disse Egenskaber fremhæves atter og atter hos denne Forfatter som hos alle de andre, Kronprinsens Sparsommelighed og jævne Optræden, og det synes at have imponeret Folket mere, at se den lille Prins komme kørende med et Par gamle Generaler i en almindelig holstensk Vogn for at inspicere Danmarks Hær end al den Pragt og Glans, som man vel havde ventet maatte omgive en Fyrste. Det blev da ogsaa mere ved sin Jævnhed og Nøjsomhed at Frederik VI senere blev en af sit Folk saa højt elsket Fyrste end ved sine Egenskaber som Regent og Feltherre.

Paa sin Rejse i Landet dukker overalt de Mænd op, som ved Regeringsskiftet tre Aar før, var blevet fjernede og som man dengang havde skyndt sig at skaffe af Vejen ved at give dem Ansættelser i Provinserne, da man muligvis mente, at det var farligt at beholde dem i altfor stor Nærhed af Hoffet. Selv den ledende Aand fra Struensees Fald til Regeringsskiftet, Ove Høegh-Guldberg, havde jo som Retrætestilling modtaget Stiftamtmand-Embedet i Aarhus, og det gør et dybt Indtryk paa ham, da han hører om Kronprinsens Komme. I sin vamløse-sentimentale Korrespondance med Marskal Bülow overvælder han denne med Bønner om at opnaa »den søde Naade at herbergere vor Kronprins«, ligesom han ogsaa lægger Planer om at indkvartere Følget. Han beder om detaljerede Oplysninger om H. K. H.'s Vaner og Ønsker, om han fører Seng med

sig, hvad han nyder om Morgenens osv. osv. Endnu den 19. Juni skriver han: »I Morgen, ja i Morgen sees vi, og tænk, faa Dage over tre Aar omfavne vi hinanden første Gang igen i min kiere Føde By!»

Den nedenfor meddelte Rejse-Dagbog, der udgør 64 Sider i lille Oktav er skrevet paa Tysk af Sekondlieutenant ved Kronprinsens Regiment **J o h a n H i e r o n y m u s K i r c h h o f f**. Han var født den 23. September 1763 i Glückstadt, blev 16 Aar gammel Frikorporal og 1781 Sekondlieutenant. Som saadan har han fungeret som Ordonnansofficer hos Kronprinsen og derved faaet Plads i hans Rejsefølge¹).

Den overordentlig forcerede Rejse og de utrolige Anstrængelser som Kronprinsen bød sig selv og sit Følge ved dagelange Kørsler og ved fra tidlig Morgen utrættelig at være i Bevægelse paa Exerцерpladserne i askens Vejr til Hest og ved derpaa til Fods at gennemvandre Byerne for at betragte alle disses Seværdigheder, Kirker, Skoler, Hospitaler, Fængsler osv. osv. og endelig at give Kur og holde Taffel for atter derpaa at begive sig paa Exerцерpladsen, har ikke levnet den unge Officer megen Tid fra hans mangfoldige andre skriftlige Forretninger til Dagbogen. Denne er derfor ogsaa knap og kort og giver ikke Læseren megen Lejlighed til at danne sig et Begreb om dens Forfatters Personlighed. Man kan dog hyppigt glæde sig ved Udbrud af godt Lune og komisk Sands hos den unge Lieutenant. Da der imidlertid — saa vidt vides — ikke findes andre detaillerede Oplysninger om Frederik den Sjettes første Rejse i sit Land, har denne lille Dagbog sin Betydning og egen Interesse.

¹) Aaret efter Rejsen blev J. H. Kirchoff Premierlieutenant og 1789 Kaptein, hvorefter han fra 1792 var tjenstgørende Generaladjutant hos Kronprinsen indtil 1801, da han blev Major og Deputeret i Generalitetet, i hvilken Stilling han var Kronprinsens udmærkede Støtte og betroede Mand. Men da han, efterat være bleven Oberst 1805, under Kbhvns Belejring 1807, blev en af de 3 Mænd, der maatte underhandle med Fjenden om Byens Kapitulation og underskrev denne, blev han og hans Kolleger arresterede og sat under Anklage. Vel blev han frikendt, men han blev derpaa afskødiget af Tjenesten. Aaret efter blev han atter Oberst i Hæren og Deputeret og avancerede nu til de højeste Poster, blev 1812 Generalmajor, 1814 1ste Deputeret, 1828 Generallieutenant og fik først sin Afsked som General af Infanteriet 1842, Aaret før han døde.

*Dagbog over den af mig i H. Kgl. Højhed Kronprinsens Følge
gjorde Rejse i de danske og tyske Provinser i Aaret 1787.*

I H. kgl. H. Kronprinsens Følge rejste jeg d. 14. Juni 1787 Formiddag Kl. 10 fra Christiansborg Slot i Kjøbenhavn. Voituren var en almindelig firstolet Vogn eller saakaldet Holstenskvogn. Kronprinsen og General H u t h¹⁾ sad paa det første, General A h l e f e l d t²⁾ og Marskalk B ü l o w³⁾ paa det andet, Generaladjutant B ü l o w⁴⁾ og jeg paa det tredie Sæde, og Kusken samt en af Prinsens Lakajer sad foran⁵⁾. Turen gik den Dag over Køge til Næstved, hvortil vi ankom om Aftenen Kl. 6½, og hvor en grøn Garde til Hest samt et Korps beredne Bønder fra Gaunø, som alle havde behængt sig med grønne Kranse, kom os i Møde. Prinsen tog ind hos Amtmanden, Kammerherre B i e l k e⁶⁾, og jeg fik mit Logis tæt ved hos Byfogden, Kancelliraad W o l f⁷⁾. Efter Aftensmaden hos B i e l k e gik vi i Seng under et stærkt Tordenvejr.

15. Juni. Om Formiddagen excercerede det sjællandske Dra-

¹⁾ General Heinrich Wilhelm Huth (1717—1806) var Generalmajor i hessisk Tjeneste, da han af Prins Carl af Hessen blev indført i Danmark 1765. Aaret efter blev han Generallieutenant i Infanteriet, 1772 General. Fra 1771 Chef for Artilleri- og Ingeniør-Korpsen. Ved Regeringsskiftet 1784 blev han Statsminister. Han var Kronprinsens Vejleder og Raadgiver i Krigskunsten og den hærdede Kriger havde stor Indflydelse paa Kronprinsens Sans for Tarvelighed og nøjsom Levemaade.

²⁾ Generallieutenant af Kavalleriet Grev Hans Adolph Ahlefeldt til Bramstrup m. m. (1722—1807) havde en glimrende militær Løbebane og hævdede sin høje Stilling gennem Hærens mange Omskiftelser. Han var Overgeneraladjutant fra 1784 og 1ste Deputeret i Generalitetet fra 1773 til 1789, da han fik sin Afsked. Han var Chef for fynske Dragoner fra 1767.

³⁾ Johan Bülow (1751—1828) blev Marskal hos Kronprinsen den 4. April 1784 og var som bekendt Hovedmanden for Regeringsskiftet 10 Dage efter. Han bevarede sin store og gode Indflydelse paa Kronprinsen, til han faldt i Unaae 1792.

⁴⁾ Major, Generaladjutant Christian Frederik Bülow (1741—90) var Broder til Marskallen og fra 1766 Kaptajn i Livgarden t. F., men blev ved dennes Ophevelse Kompagnichef i Kronprinsens Regiment, Generaladjutant hos Kongen 1774 og Major 1785. Afsked som Oberstlieutenant 1789.

⁵⁾ En anden Vogn, som rimeligvis har kørt forud, har medført Resten af Følget: Livlægen Bodendick, Sekretæren Bluhme, Kammertjener Georg Arvesen og Kammerlakaj Christian Nielsen, samt nogle andre Tjenere.

⁶⁾ Amtmanden Kammerherre Johan Rudolph Bielke (1746—1813) havde været Kammerjunker hos den gamle Enkedronning Sophie Magdalene, Kronprinsens Oldemoder. 1776 blev han efter Løfte Amtmand i Vordingborg og Tryggevalde Amter. Afsked 1808 som Geheimekonferentsraad.

⁷⁾ Kancelliraad, Byfoged i Næstved Ewald Wulff (1743—1815).

gonregiment, som Chefen Oberst Baron Rantzau¹⁾ kommanderede, først 4 Timer til Hest og derefter 1½ Time tilfods. Dette Regiment er godt, saavel med Hensyn til Mandskab som til Heste og det exercerede ligeledes meget godt. Prinsen var tilfreds dermed. Ved Fod-Exercitsen²⁾ var imidlertid Marchen for langsom og Læren om Alinementet just ikke almindelig kendt. Efter Exercitsen red vi til Herlufsholms Skole, besaa dér alt seværdigt, spiste til Middag igen hos Kammerherre Bielke og kørte Kl. 4 om Eftermiddagen under Bedækning af den grønne Borger-Garde³⁾ og Paradering af Borgerskabet fra Næstved til Antvorskov tæt ved Slagelse, tog ind hos Ejeren, Finansraad Kaas⁴⁾, hvor vi ogsaa alle logerede, og spiste til Aften hos vor Vært.

16. Juni. Det sjællandske Rytter-Regiment exercerede under Kommando af sin Chef, Generalmajor Wolffsgel⁵⁾, om Formiddagen i 4—5 Timer til Hest. Dette Regiment er ligeledes meget godt med Hensyn til Folk og Heste. De sidste er gennemgaaende noget større end de var i Næstved. Prinsen var ikke helt fornøjet med dette Regiment, vel for største Delen for Kommandørens Skyld, en Mand der er 74 Aar gammel. En Omstændighed, der ogsaa vakte Prinsens særlige Opmærksomhed, var, at der var opført over 100 syge Heste paa Listen. Efter Exercitsen red vi gennem Slagelse til-

¹⁾ Oberst Frederik Siegfred Rantzau til Krængerup og Brahesholm (1744—1822) blev 1774 Chef for sjællandske Dragon-Regiment og kort efter Kronprinsens Inspektion Generalmajor. 1801 blev han kommanderende General paa Fyen, 1802 Generallieutenant. 1809 Afsked som General. Han var ikke Baron, men blev 1814 Greve, da han arvede Stamhuset Rosenvold.

²⁾ Dragoner, som dengang endnu tildels var at betragte som beredne Infanterister, der kunde sidde af Hesten og kæmpe tilfods, havde i nogle Aar været afskaffede i Hæren, men var nu atter indførte ved Hærorrdningen 1785.

³⁾ Alle Landets større Købstæder havde en Borgervæbning, der paraderede ved slige Lejligheder som denne, men som man vil se, havde de fleste Byer ogsaa en frivillig Garde, der bestod af broget uniformerede unge Mænd. I nogle af Byerne var der baade et saadant frivilligt Korps, der var sammensat af Haandværkere, og et andet til Hest, der bestod af Borgerskabets mere velhavende unge Mænd, der mødte beredne og i kostbare Uniformer. I Almindelighed var disse grønne, men i Kolding var de udstyrede som Husarer og Horsens gule Garde vakte særlig Opmærksomhed. I Kiel var Studenterkorpset overordentlig pragtfuldt.

⁴⁾ Finansraad Georg Ditlev Frederik Koës, en Glarmestersøn fra Slesvig (1731—1804), oprettede 1771 Talloetteriet i Danmark og tjente en Formue. Han købte 1774 Antvorskov, rev Klosterkirken ned og byggede Falkenstein. Antvorskov Slot forfaldt og forsvandt.

⁵⁾ Carl Joseph Wolfsgel var Chef for 2den sjællandske Rytterregiment fra 1776—89. Han havde været i mange Landes Militærtjeneste før han 1756 kom til Danmark. 1780 blev han Generalmajor af Kavalleriet, fik 1789 sin Afsked og døde i Slagelse 1790, 75 Aar gammel.

bage til Antvorskov, spiste prægtigt hos vor Vært, satte os derefter i vor Vogn, kom til Korsør, drak her en Kop The og gik strax efter, Kl. 4 Efterm., ombord i Smakken, som skulde bringe os over Storebelt. Her maatte vi imidlertid holde ud i samfulde 10 Timer,¹⁾ thi først

17. Juni om Morgenens tidlig, kort efter Kl. 2 kom vi til Nyborg og kørte strax til Raskenberg, et, Enke-Gehejmeraadinde J u e l tilhørende, en halv Mil fra Nyborg, liggende Gods. Dagen brød allerede frem, og da Hestene var bestilt til Kl. 5½, kom jeg ikke i Seng, men lod kun mit Haar bringe en Smule i Orden²⁾, drak The, og red saa med Prinsen til det fynske Infanteri-Regiments Exercerplads, hvilket næsten var en Tur paa ¾ Time. Dette Regiment, kommanderet af Chefen, Generalmajor K r e b e r³⁾, er meget godt og et af de bedste af alle de Infanteriregimenter, som jeg har set, af hvilken Mening Kronprinsen ogsaa er. Især fortjener at bemærkes Marchen paa Linie, den gode og stadige Iagttagelse af Intervallerne, begge Bataillonsadjutanternes Akkuratesse ved Allignementets Afridning og den altid egale, ganske efter Reglementet overholdte March. Regimentets Paaklædning var desuden fortræffelig og Grenadererne endelig næsten lutter udvalgte smukke Folk med herlige »Schnurbärte«. Da Exercitsen var endt henimod Kl. 11, red vi til Nyborg og omkring paa de der værende Volde, derfra tilbage til Raskenberg, kedede (ennuijirten) os alle, spiste der til Middag, hvorved Prinsen og jeg var nær ved at falde i Søvn, kørte Kl. 4 om Eftermiddagen bort fra dette Gods's Ejerinde, som, uagtet hun har anselige Midler og alle Værelserne paa Raskenberg er prægede af Rigdom og Overflod, dog har en aarlig Pension, jeg tror 1500 Rbd.⁴⁾, — og kom Kl. 7 om Aftenen til Odense, redet i Møde af en grøn Garde til Hest. Borgerskabet paraderede og en Mængde Haandværkssvende, som alle var klædte i grønt og havde Grenaderhuer paa, stod paa den højre Fløj af Borgerskabet. Prinsen logerede med os

¹⁾ I flere samtidige Beretninger omtales det som Exempel paa den unge Kronprins's Udholdenhed, at han ikke vilde begive sig til Hvile ombord paa Smakken, men kun lagde sig en kort Stund ved Pligten paa Dækket med Hovedet paa en Tovrulle.

²⁾ Det var endnu i Pudder-Paryk-Tiden.

³⁾ Generalmajor Johan Daniel Kreber (1719—90) blev 1709 Oberst og Chef for Delmenhorst-Regiment, 1777 Generalmajor, 1788 Brigadekommandør paa Sjælland, 1789 Generalleutenant og Infanteri-Inspektør.

⁴⁾ Gehejmeraadinde Amalie Christiane Juel f. Raben (1736—1803) var fra 1776 Enke efter Gehejmeraad Gregers Christian Juel. Hendes første Mand Gehejmekonferensraad, Stiftamtmand i Fyen Carl Juel (død 1767) havde 1771 købt Hovedgaarden Raskenberg, som hun 1777 paany lod opføre og 1797 oprette til et Stamhus, Juelsberg, for Slægten Juel.

alle i det saakaldte Palæ¹⁾ og efter endt stor Kur spiste enhver paa sit Værelse.

18. Juni. Om Formiddagen exercerede det fynske Dragon-Regiment, som Major D o r r i e n kommanderede²⁾. Det var bedre med Hensyn til Mandskab og Heste end begge de foregaaende Kavalleriregimenter og exercerede ligeledes godt, men overgik heri ikke Baron R a n t z a u s Regiment. Prinsen var tilfreds. Med Hensyn til Fod-Exercitsen gjorde jeg den samme Bemærkning, som jeg allerede havde gjort ved det sjællandske Dragon-Regiment, nemlig at Dragoner til Fods vanskelig nogensinde kan bringes paa samme Højde som et selv maadeligt Infanteriregiment. Pallask, Støvler og Sporer vil altid være til Hinder for dem. Marchen var imidlertid efter min Mening bedre end i Næstved. Saavel om Aftenen som om Middagen spiste vi hos Stiftamtmand Bille, en Mand, hvis Fysionomi i høj Grad lignede en Abes³⁾.

19. Juni. Om Formiddagen besaa vi alt mærkværdigt saa som Kirker, Fabrikker, Skoler o. desl. Odense giver jeg efter Kjøbenhavn Forrangen mellem alle danske Stæder. En temmelig stor, velbygget og folkerig By. Det herværende Hospital udmærkede sig ganske særlig ved sin slemme Lugt. Det var umuligt, at der kunde komme den ringeste friske Luft ind. For at afhjælpe dette Onde skænkede Kronprinsen 100 Rdlr.⁴⁾ Vi spiste til Middag i Marskalk B ü l o w s Værelse, hvor Selskabet foruden Prinsen og os 5, som

¹⁾ Odense Slot stod næsten ubenyttet hen, siden Kong Frederik IV døde der 1730. De mange Adelige, der dengang boede i Odense, havde c. 1786 faaet det overladt til deres Vinterdivertissements, Assembleer o. l. Fra 1789 blev Slottet Embedsbolig for Stiftamtmanden og senere blev det brugt paa mange Maader.

²⁾ Liebert Hieronymus Dorrien (1742—1814), en Købmandssøn fra Hamburg, kom 1763 i dansk Tjeneste og blev 1781 Major ved fynske Rytter-Regiment, som han kommanderede ved Mønstringen for Kronprinsen, da Regimentschefen, Grev H. A. Ahlefeldt var i dennes Følge. Dorrien blev 1803 Generalmajor i Kavalleriet og 1807 1ste Deputeret i Generalitetskollegiet.

³⁾ Geheimekonferensraad, Stiftamtmand over Fyens Stift, Henrik Bille til Palsgaard, Egeskov, m. m. (1709—89) blev s. A. i Oktober sin unge Søns Arving til Stamhuset Hvedholm og antog da Navnet Bille-Brahe.

⁴⁾ Samme Dag som Kronprinsen spiste hos Stiftamtmanden i dennes Gaard Nr. 63 paa Vestergade, havde — som der staaer i »Iverssens Avis« — »Byen den Lykke at see Rigets tilkommende Regent at gaae til Fods gennem Gaderne, et Syn, der var de Fleste ligesaa uventendes som at see en Kronprinds at reise paa en aaben Holsteensk Postvogn selv 6te uden Caleche eller reserve Careth og ventelig vil giøre, at Caretherne herefter vil falde lidt i Coursen«. Smtds. bemærkes, at da Kronprinsen skænkede de 100 Rbd. til Hospitalet for at skaffe de Syge renere Luft, paalagde han Professor Bützow at søge for, at det maatte ske snart. Bützow var matematisk Professor ved Odense Gymnasium. — Forf.s Udtalelser om Odense bekræftes fra mange Sider. En rejsende Sachser kalder s. A.

hørte til Suiten, desuden bestod af General E i c k s t e d t, Prinsens forhenværende Overhofmester¹⁾. Kl. 3 om Eftermiddagen kørte vi under de samme Festligheder som ved vort Indtog, fra Odense til Strib Færge²⁾, gik der i en kvart Time over Lillebelt, der her er et Kanonskud bredt, og ankom henimod Kl. 9 om Aftenen til Frederits i Jylland, alle dygtig gennemvaade, da det uophørligt havde regnet de sidste Mil. Nogle Borgere til Hest modtog os ved Toldboden, og ledsagede Prinsen til Amtmandens, Konferensraad H o f m a n s Hus, hvor Kronprinsen logerede, og vi efter endt Kur spiste til Aften³⁾ Jeg fik mit Logis hos en Kontrollør ved Navn B e r g m a n n, der kun var meget maadeligt⁴⁾.

20. Juni. Om Formiddagen exercerede det jyske Infanteri-Regiment, kommanderet af Chefen, Generalmajor D u v a l⁵⁾. Dette Regiment faldt ganske igennem hos Prinsen, og han var saa lidet tilfreds, at jeg skriftlig maatte opsætte 24 Punkter, hvori de havde fejlet mod Reglementet, og som Prinsen før Afrejsen tilstillede Generalen. Regimentet var forøvrigt meget smukt, og særlig godt paaklædt. Prinsen sagde bl. a. til en Officer, da han stadig gjorde en Ting aldeles fejlt, at det stod jo i det nye Reglement, hvorledes det skulde være, og dette havde han da vel læst? Hvortil denne ganske trohjærtet svarede, at han havde just ikke endnu læst meget i det. Efter Exercitsen red Prinsen til Byen og besaa Fæstningsværkerne; men jeg forføjede mig hjem for at bringe de nævnte 24 Punkter paa Papiret og fik endnu før Spisetiden et Besøg af Prinsen i mit

Byen det lille Kjøbenhavn. Hertil bidrog for en stor Del de mange Adelige, som i det 18. Aarhundrede boede i Odense. Ogsaa Overgeneraladjutanten i Kronprinsens Følge H. A. Ahlefeldt ejede Hus og Gaard i Byen.

¹⁾ Overkammerherre, General Hans Henrik v. Eickstedt (1715—1801), som efter Hofrevolutionen 1772 blev overvældet med Belønninger, høje Stillingen og Penge, blev som bekendt kort før Regeringsskiftet 1784 afskediget som Statsminister og fra alle sine Embeder og forvist Hoffet. Han levede derefter til sin Død paa sine Godser. Om hans Forhold til Kronprinsen, hvis Overhofmester han havde været, vides kun lidet, men naar han nu, tre Aar efter sin Forvisning fra Hoffet kører ind fra Boltinggaard til Kur hos Kronprinsen og denne derefter tilsiger ham som eneste Gæst ved sit lille Tafel i Johan Bülowes Værelse, vidner det kun om, at Kronprinsen har havt Godhed for ham.

²⁾ Den almindelige Rute fra Odense til Fredericia gik dengang over Middelfart, men Kronprinsen tog over Strib til stor Ærgrelse for Middelfart Borgere, der havde gjort store Anstalter til hans Modtagelse. (Se Iversens Avis).

³⁾ Den som Embedsmand og Historiker meget anerkendte Konferensraad Hans de Hofman (1713—93) blev 1773 Amtmand over Koldinghus Amt, men boede, som fhv. Præsident i Fredericia, stadig i denne By.

⁴⁾ Toldkontrollør i Fredericia Niels Bergmann, død 1815.

⁵⁾ Johan Carl Frederik de Wahl blev 1774 Oberst og Chef for fynske Infanteri-Regiment. Han fik Afsked 1788. Men hans Afsked stod i Forbindelse med det uheldige Udfald af Mønstringen af hans Regiment?

Kvarter, hvor jeg saa forelæste mit Arbejde for ham. Vi spiste til Middag hos Konferensraad H o f m a n, og Kl. 3 kørte vi fra Frederits, medens Borgerskabet paraderede og under Eskorte af et Korps til Hest. Frederits er en stor, men meget øde og ensom Stad. Skulde disse Fæstningsværker rigtig besættes, Hjælp Himmell! Hvilken en Besætning maatte der ikke till!

Vi kom i Dag over Vejle, hvor vi drak The, en nydelig lille By, som, paa Grund af den Ildebrand som nylig har overgaaet den, næsten gennemgaaende har nye Huse¹⁾, og ligger meget romantisk. Henimod Kl. 9 om Aftenen kom vi til Horsens, en af de netteste, folkerigeste og mest velhavende i Jylland. Prinsen traadte af hos Enke-Etatsraadinde L i c h t e n b e r g²⁾, hvor vi ogsaa spiste til Aften. Mit Logis var skraas over for hos en Mand, hvis Navn jeg ikke husker.

21. Juni. Om Formiddagen exercerede det slesvigske Rytterregiment under Anførsel af sin Chef, Generalmajor S c h i n k e l³⁾. Prinsen var kun meget middelmaadig tilfreds med dette Regiment, og især red Folkene ham ikke rask nok. Jeg anser ligeledes ikke, i det mindste ikke med Hensyn til Hestene, dette Kavalleriregiment for det bedste, som vi saa. Efter Exercitsen red vi til Byen og besaa Kirker, Skoler osv.⁴⁾. Vi spiste til Middag ved det Hof, der opholder sig her, der endnu bestod af to Prinser og en Prinsesse. Underholdningen med disse Durchlauchter var sandelig ikke meget morsom, thi ingen af os kunde russisk, og de forstod intet andet Sporg. De beværtede os imidlertid meget godt, søgte ogsaa ved nogle tyske Ord at gøre sig forstaaelige, da de havde begyndt at lære dette Sprog, men som i Sammenhæng ikke var til at forstaa⁵⁾. Mig behagede ved

¹⁾ Om Ildebranden i Vejle den 23. April 1786, der lagde en stor Del af Byen i Aske, se bl. a. Breve af L. Smith, Skoleprogram for Sorø 1875—77 og Vejle Amts Aarbøger 1916.

²⁾ Etatsraadinde Bodol Lichtenberg f. Hofgaard (1711—1795) var 1764 bleven Enke efter den rige, højt ansete Købmand og Godsejer Gerhard Hansen Lichtenberg og boede endnu i sin bekendte pragtfulde Ejendom paa Søndergade i Horsens.

³⁾ Generalmajor Johan v. Schinckel (1733—90) havde været Chef for Husarregimentet og blev 1785 Chef for slesvigske Rytter-Regiment, til han fik sin Afsked 1788.

⁴⁾ I en Korrespondance til Iversens Avis i Odense fortælles, hvorledes Kronprinsen gik tilfods igennem Byen og besaa alt »fulgt af en utallig Hob Mennesker, som ikke kunde see sig trætte paa at beskue ham. De buldrede næsten alle Ørene fulde med Lyden af deres Traskøe og det faldt Borgervagten vanskeligt at holde Gaden fri for ham og hans Følges.

⁵⁾ Det var som bekendt Dronning Juliane Maries Broderbørn, Hertug Anton Ulrich af Braunschweigs to Sønner og to Døtre, som efter deres Broders, den russiske Tronfølger Ivans, Død, blev løsladte af russisk Fangenskab og fra 1780 fik Ophold i Horsens, hvor to Gaarde paa Torvet blev indrettet til et Palæ for

dette Hof kun den ene Hoffroken, ved Navn S a l d e r n, en sød Pige, som jeg ønskede en behageligere Station¹). De to Prinser ligner intet mindre end Prinser: smaa og svære af Lemmer, dertil yderst simpelt klædte, og jeg ansaa dem for et Par Tjenere, da de stod ved Indgangen til deres Bolig. Prinsessen ser ikke godt ud, er gammel og hører ikke godt.

Vi kørte om Eftermiddagen Kl. 3 fra Horsens og kom 8½ til Aarhus, under Paraderen af Borgerskabet, Bedækning af et Korps til Hest osv. Prinsen steg af hos Stiftamtmanden, Geheimeraad G u l d b e r g²), og jeg logerede ved Siden af i et Hus, hvis Ejer var Farver. Om Aftenen var der efter endt Kur Tafel hos Geheimeraad G u l d b e r g.

22. Juni. Om Formiddagen exercerede det Aarhus'ske Infanteri-regiment under Kommando af Oberstlieutenant og Kommandør von H a r b o u³) og Prinsen var tilfreds dermed. Efter min Mening fortjente det just ikke megen Ros, og begge Batailloner var kun meget middelmaadige. Efter Exercitsen blev der spist Frokost paa Marken i et Telt, og efter at vi igen var kommen hjem, besøgte jeg nogle af mine Bekendte af dette forhen i Kjøbenhavn garnisonerende Regiment. Om Middagen spiste vi hos Gehejmraad G u l d b e r g, og om Eftermiddagen kørte vi fra Aarhus til Randers, en net lille By, hvor vi ankom Kl. 8½ om Aftenen, og hvor Prinsen boede hos en Købmand ved Navn S ø r e n B e y⁴). Denne havde havt det

dem. 1787 levede den ret velskabte Prins Alexis (født 1746, men døde samme Efteraar), den noget forkrøblede Prins Peter (1745—1798) og den døve Prinsesse Catharine (1741—1807). De havde i mange Aar havt Lærere i Tysk og det siges, at Prins Alexis var meget ferm deri.

¹) Helene Margrete v. Saldern (1767—1850), Datter af Oberstlieutenant Fr. v. Saldern, blev 1786 ansat som Hofdame ved det russiske Hof i Horsens. Hun blev 1793 gift med Ritmester ved Dragon-Regimentet i Randers, Christopher Frederik Ingenhaeff v. Sundt (f. 1764), fra hvem hun senere blev skilt. Han blev landsforvist 1798 og hun tog Ophold hos sin Morbroder, den fhv. Hofchef i Horsens, Geheimeraad v. Ployart i Flensborg.

²) Geheimeraad Ove Høegh-Guldberg (1731—1808) fik som bekendt, efter at være bleven Statsminister den 6. April 1784, otte Dage efter sin Afsked fra alle sine høje Stillinger og mange Hverv. Som Retrætestilling fik han Embedet som Stiftamtmand i Aarhus, og han modtog nu ved Grænsen af sit Stift sin fyrstelige Herre, som han ikke havde set siden sin Forvisning. Han fratraadte sit Embede 1802 og bosatte sig paa sin Herregaard Hald ved Viborg.

³) Oberstlieutenant Andreas Harbou (1726—98) havde fra 1773 været Næstkommanderende ved Landkadetkorpset, til han 1779 blev Oberstlieutenant og dettes Chef. Han afgik som saadan 1785 og blev Kommandør for Bornholms Regiment, der samtidig blev forlagt til Aarhus under Navn af Aarhus Infanteri-Regiment. Da Chefsposten ikke blev besat, kommanderede han Regimentet, til han selv blev Oberst og Chef for Regimentet, der 1790 fik Navn af 1ste tyske Regiment. 1795 blev han Generalmajor, 1797 Kommandant i Frederiksort.

⁴) Fhv. Kaptajn i Borgervæbningen, Købmand Søren Rudolphsen Bay (1729—98) boede dengang i Gaarden Nr. 266 paa Raadhustorvet i Randers og

komiske Indfald at lade sig male i Legemsstørrelse i sin Stadsestue, hvor han er klædt som Borgerkaptajn og i den ene Haand holder Kuverten til et Brev, hvorpaa man læser følgende Adresse: à Monsieur, Monsieur Søren Bey, Capitaine de la Ville, à Randers. Om Aftenen spiste vi hos denne forhenværende Borgerkaptajn, som nu har taget sin Afsked. Men han var ikke selv ved Taflet, hvorimod Geheimeraad Guldberg, der havde fulgt os hertil fra Aarhus, gjorde Honneurs, og traadte i Værtens Sted. Jeg boede skraas over for Prinsen hos en Købmand ved Navn Lund [?]. Ved Indtoget paraderede Borgerskabet, og et Borgerkorps, som var klædt i Gult, modtog og ledsagede Prinsen. Det var ret smukt klædt, og jeg synes bedst om det af alle lignende Korps, som vi saa.

Om Formiddagen exercerede Aalborgske Infanteri-Regiment under dets Chefs, Oberst von Moltkes Kommando¹⁾. Dette Regiment er ganske godt. Obersten havde allerede om Aftenen vidst at skaffe sig Prinsens Tilladelse til først at vise alt, hvad han havde indøvet, hvorved han vandt særdeles meget, idet den største Del af Formiddagen forløb med det, som i Forvejen var alle bekendt, og hvori følgelig ingen let kunde fejle. Trommen synes iøvrigt at være et uundværligt Møbel ved dette Regiment, idet endogsaa ved: Baglænds March! Foden hver Gang blev sat tilbage efter Trommeslag; ogsaa Parademarchen (ganske mod Hensigten) var helt lavet om i Kadencen. Alligevel roste Prinsen dette Regiment meget. Efter Exercitsen beværtede Regimentschefen os i et Telt med Frokost. Til Middag spiste vi i Hr. Bays Hus og Kl. 3½ om Eftermiddagen red vi til det jyske Dragon-Regiments Exerцерplads, som Oberstlieutenant og for Tiden dets Kommandør von Lange kommanderede²⁾. Jeg anser dette for det smukkeste og bedst indexercerede Regiment, som vi har set, men Kommandøren ogsaa for en af de tarveligste, middelmaadigste, som jeg nogensinde har truffet. Ikke alene til Hest, men ogsaa tilfods udmærkede dette

var en meget rig Mand, der, uagtet han var Enkemand og uden Børn, havde en Husstand paa 16 Personer. Han drev Handel med norske Varer, havde Ølbryggeri og anlagde 1790 en Tobaksfabrik.

¹⁾ Generalmajor Adam Ludvig Moltke (1743—1810) gik som Major i russisk Tjeneste fra 1769 til 1772, og blev 1774 Oberst og Kommandør (fra 1778 Generalmajor og Chef) for 3die jyske Regiment, som han kommanderede i 32 Aar. Regimentet laa i Garnison i Aalborg og var altsaa marcheret til Randers for at deltage i Mønstringen. A. L. Moltke har i den danske Hær altid været betragtet som et Mønster paa en Regimentschef og var i høj Grad populær i Aalborg. Han blev General 1802 og ved sin Afsked 1808 Ridder af Elefanten.

²⁾ Major Christian Christensen Lange blev Major 1785 og fik Afsked 1788. Han kommanderede Regimentet ved Mønstringen fordi Chefen, den som Officer meget anerkendte Generalmajor Frederik Numsen, var under Tiltale for mislig Embedsførelse, hvilket iøvrigt ikke blev bevist.

Regiment sig. Prinsen regnede det imidlertid kun til de almindelige Regimenter, men gjorde dog tilsidst dets Officerer en Kompliment. Regimentet har ogsaa alt det ydre, som indtager: smukke Folk, Heste, køn Mondering osv., kort, jeg maa tilstaa: dette Regiment har behaget mig overordentlig, thi efter en daarlig og undertiden hel falsk Kommando, dog at udføre alt godt, er vistnok et Tegn paa et meget godt dresseret Korps. Først Kl. halv ni om Aftenen kom vi tilbage og spiste i Prinsens Logis.

24. Juni. Om Natten var General Ahlefeldt meget syg, saa at han lod vaage hos sig. Han var allerede om Eftermiddagen ikke redet med til Exercits, dog kunde han i Dag igen følge med. Efter at Prinsen om Formiddagen havde taget alt mærkværdigt i Øjesyn, medens jeg imidlertid gjorde Kancelliraad Voigt¹⁾ en Visit, kørte vi paa denne i Sandhed meget kolde og ubehagelige St. Hansdags Formiddag Kl. 9½ fra Randers, under Ledsagelse af den gule Borgergarde og Paraderen af Borgerskabet, og kom ad en meget kedelig Vej til Viborg om Middagen Kl. 11½, hvor vi alle steg af hos Biskop Tetens²⁾ og strax efter Kuren spiste til Middag. Mit Logis var lige bag ved Biskoppens Hus, hos Kapellanen³⁾, der nylig var blevet gift med en ret smuk Kone. Her fik jeg et jammerligt Hul, hvor jeg havde alt mulig Møje med at holde mig Kattene fra Livet, thi disse syntes i rum Tid at have beboet mit Kammer. Den ene Dør kunde jeg ikke lukke, uden at jeg satte en Stol for den, og Møbler o. desl. var forholdsvis ligeledes meget elendige. Om Eftermiddagen løb jeg en Smule om i Byen, og om Aftenen spiste vi igen hos Biskoppen.

25. Juni exercerede det Viborgske Infanteri-Regiment om Formiddagen, kommanderet af Chefen, Oberst von Blücher⁴⁾, og det paa den sørgelige Viborg Hede. Prinsen var tilfreds, og Regimentet ogsaa temmelig godt. Noget særligt var der ikke ved det. 2den Bataillon, som Oberstlieutenant Waldow⁵⁾ kommanderede,

¹⁾ Kancelliraad Caspar Richard Voigt (1744—92) blev 1778 Told- og Konsumtionsinspektør i Randers og 1783 Birkedommer. Afsked 1791.

²⁾ Biskop, Dr. theol. Peder Tetens (1728—1805) var Biskop i Ribe fra 1774 til 1781 og derefter Biskop i Viborg til sin Død.

³⁾ Sognekapellanen til Viborg Domkirke Johan Henrik Petersen (1752—1838) var bleven gift en Snes Dage før han fik den unge Officer i Indkvartering med Præstedatteren fra Torning, Caroline Dorothea Sadolin (1756—1804).

⁴⁾ Oberst Carl Leopold v. Blücher (1742—1804) kom i dansk Tjeneste 1758, var i russisk Tjeneste fra 1769 til 1774, hvor han udmærkede sig, blev Oberst 1780 og Chef for Viborgske Infanteri-Regiment 1786. 1789 Generalmajor og Chef for Oldenborgske Infanteri-Regiment.

⁵⁾ Oberstlieutenant Christian August Ludvig Waldow, (1724—1796) blev 1788 Oberst og Chef for Kongens Regiment og fik 1790 Afsked som Generalmajor.

holdt sjælden Linie med den første, den fulgte stadig en échellon, og i det hele taget var Trykken og Skubben, Fløjenes Fremspringen o. desl. ved Marchen intet usædvanligt.

Vi besaa derefter alle Viborgs Herligheder, som desværre kun er meget faa, beundrede den store Urenlighed og strænge Retfærdighed i det derværende Tugthus og opholdt os længst i Domkirken. Om Middagen spiste vi hos Regimentschefen, Oberst Blücher, gik derfra hjem, og jeg gjorde nogle Visitter i Byen. Herved havde jeg Lejlighed til allevegne at beundre de smukke Gader, de med Nedstyrtning truende Huse osv. Alt forener sig for at gøre Viborg sørgelig, thi den hele Egn er intet andet end tør Hede¹⁾. Det saakaldte Snapsting, der netop blev holdt paa denne Tid, havde dog gjort Stedet noget livligere, saavel som der ogsaa var kommen mange til Byen paa Grund af Prinsens Nærværelse, ellers vilde her have været endnu mere ensomt og bedrøveligt. Jeg lærte her en sand Original at kende, nemlig Kammerherre Schinkel²⁾. Han og Biskoppen var ved Middagstaflet nær blevet Uvenner for Alvor og blev mere højrøstede, end det sømmede sig i Prinsens Nærværelse. Ingen af dem vilde give efter i en opkommen Strid. Om Aftenen spiste vi hos Amtmand Hauch³⁾.

26. Juni. En af de ubehageligste Dage, da vi havde 16 Mil at køre, og havde meget regnfuldt og stormende Vejr. Vejen gik desuden de første 12 Mil gennem intet andet end Hede, saa at alle længtes efter Dagens Ende. Kl. 4 om Morgenen tidlig kørte vi fra Viborg og kom 4½ om Eftermiddagen til Kolding. Undervejs spiste vi koldt Køkken, som var taget med. I Kolding blev vi ligeledes modtaget med Paraderen af Borgerskabet og Forridning af et Borgerkorps, der var klædt som Husarer, og blev ført til det derværende Slot, hvor vi alle blev indkvarterede, og om Aftenen spistes hos Konferensraad Sporon paa Slottet⁴⁾.

1) Gaderne i Viborg og de for en stor Del lerklinede Huse var dengang i en maadelig Forfatning. Mogens- og Mikkelsport var dog i Anledning af Kronprinsens Komme blevne restaurerede. Det ældgamle Snapsting-Marked, der blev holdt i tre Dage fra den 22. Juni, var meget anseligt og til den Tid var ogsaa den for Jylland aarlige Termin henlagt. Om Kongens Spaseretur gennem Byen hedder det i en Avis: »der randt Glædestaarer paa alle Kinder over et saa henrykkende Syn«.

2) Kammerherre, Landsdommer Frederik Schinckel, død 1794 paa Hald, 77 Aar.

3) Konferensraad Frederik Hauch var Stiftamtmand i Viborg Amt fra 1780 til sin Død 1789, 73 Aar gammel.

4) Konferensraad Benjamin Georg Sporon (1741—96) blev Informator for Kronprinsen 1773, men det lykkedes ham ikke at vinde hans Yndest. Ved Prinsens Konfirmation blev han udnævnt til Kabinetsekretær, men ved Regeringsskiftet otte Dage efter afskediget og anvist en Fribolig paa Koldinghus. 1793 blev han Amtmand i Kolding.

27. Juni exercerede det Ribe'ske Infanteri-Regiment, kommanderet af dets Chef, Oberst von L ü t z o w¹⁾). Dette Regiment var temmelig godt, og Prinsen ogsaa tilfreds. Efter Exercitsen, da vi var kommen hjem, kom Prins K a r l a f H e s s e n, Statholder i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, sandsynligvis fordi Kronprinsen nu var kommen ind paa hans Territorium og for at komplimentere ham²⁾). Han besaa sammen med os alt mærkværdigt i denne lille nydelige By, hvor Slottet ved sin høje Beliggenhed tager sig ret godt ud, lige som dette i og for sig er ret nydeligt. Vi spiste alle til Middag hos S p o r o n og red om Eftermiddagen til det holstenske Rytter-Regiment, som Chefen, Oberst von D ü r i n g³⁾) kommanderede. Dette Regiment er meget godt, exercerer fortræffeligt, og Chefen er en af de dygtigste Kavalleriofficerer, som jeg kender. Prinsen var ogsaa meget tilfreds. Regimentet er efter min Mening de eneste, der kunde gøre det jyske Dragon-Regiment Rangen stridig. Prins C a r l kørte bort om Aftenen Kl. 7½ i en skrækkelig Regn, og vi spiste igen hos S p o r o n.

28. Juni kørte vi om Morgenen Kl. 6½ fra Kolding under samme Festligheder som ved Indtoget, til Flensborg, hvor vi kom om Aftenen Kl. 5½.

Undervejs besaa vi Christiansfeld, som beboes af Hernhuterne, og som behagede mig særdeles. Næsten intetsteds har jeg set Renlighed i en saa høj Grad som her. Der bliver forfærdiget mange smukke Sager, og enhver forekom mig flittig og virksom. I Haderslev dejeunerede vi hos Geheimeraad S t e m a n n⁴⁾), og uden for

¹⁾ Oberst Christopher Marquard Lützow (1738—1809) kom 1769 i dansk Tjeneste som Oberstlieutenant. Han blev 1777 Oberst og 1782 Chef for Ribeske Infanteri-Regiment. I Efteraaret 1787 blev han Generalmajor, 1802 Generallieutenant, 1808 General.

²⁾ Landgreve Carl af Hessen—Cassel (1744—1836) var fra sin Barndom knyttet til det danske Hof og fandt sin militære Vejleder og Lærer i General Huth. I en meget ung Alder beklædte han de højeste Stillinger og ægtede Kongens Søster Prinsesse Louise 1766. Da han 1769 blev Statholder i Slesvig og Holsten tog han Ophold paa Gottorp. 1772 blev han tillige Overgeneral i Norge, og fulgte 1778—79 Kong Frederik IIs Hovedkvarter i den bajerske Arvefølgekrig. Efter Regeringsskiftet 1784 sluttede Kronprinsen sig nøje til ham og ægtede hans Datter 1790. Prins Carl af Hessen havde Overkommandoen i Krigen i Norge 1788.

³⁾ Oberst, Kammerherre Ernst Frederik Düring (1738—1809) kom i dansk Tjeneste 1768, blev Oberst og Generaladjutant og fulgte Kong Christian VII paa hans Udenlandsrejse. Senere udmærkede han sig i russisk Tjeneste og blev efter sin Tilbagekomst 1772 efterhaanden en meget betroet Mand og naaede de højeste militære Stillinger. 1784 blev han Chef for Holstenske Rytter-Regiment, Efteraaret 1787 Generalmajor, 1789 Generallieutenant, 1808 General og 1809 Ridder af Elefanten.

⁴⁾ Geheimeraad Christian Ludvig Stemann (1730—1813) blev Finansminister 1782 og 6. April 1784 Statsminister, men fik ved Regeringsskiftet otte Dage

Haderslev forlod Kronprinsen og Marskalk Bülow os, da de toge til Gravensten for at gøre Kronprinsessen og hendes Gemal, der opholdt sig der, en uventet Visit¹⁾. I Flensborg steg vi af hos Geheime- raad Schack²⁾, og dér kom Kronprinsen og Marskalk Bülow igen til os om Aftenen omtrent Kl. 10. Vi spiste til Aften hos Schack og jeg fik Logis hos en Købmand ved Navn Lueder[s?]. I Flensborg blev vi iøvrigt modtaget meget festligt og net. Vi fandt her en rødklædt Borgergarde til Hest, talrigt Borgerskab under Gevær og en Mængde Mennesker. Den værdige Hertug af Bevern, forhenværende Guvernør i Kjøbenhavn³⁾, hans Gemalinde, Grev Schulenborg, Hertugens Kavaler⁴⁾, og Frøken Löwenstier n, Selskabsdame hos Hertuginde n, var her og spiste til Aften med os.

29. Juni. Om Formiddagen besaa vi alt seværdigt i Flensborg, kørte ogsaa $\frac{1}{2}$ Time om ved den med Skibe temmelig fyldte Havn, og Kl. 10 gik vi herfra til Gottorp Slot i Slesvig, hvortil vi kom om Middagen Kl. 1. Prins Carl af Hessen og hans ældste Søn, Prins

efter sin Afsked og blev udnævnt til Amtmand i Haderslev. 1789 blev han Overpræsident i Altona og fik sin Afsked 1808.

¹⁾ Prins Frederik Christian af Augustenborg (1765—1814) var Aaret før — 27. Maj 1786 — blevet gift med Kronprinsens Søster, den i Kjøbenhavn i høj Grad populære Kronprinsesse Louise Augusta (1771—1843) og samtidig udnævnt til Geheimstatsminister. Omtrent i de samme Dage som Kronprinsen 1787 rejste Prinsen af Augustenborg og hans Gemalinde fra Kjøbenhavn til Als. Det var hendes første Besøg paa Slottene Augustenborg og Graasten.

²⁾ Ogsaa Christian VII's tidligere Kammerpage, Geheimeraad Engel Carl Ernst Schack (1750—1811), der 1780 var bleven Overhofmarskalk m. m., blev ved Regeringsskiftet afskediget og gjort til Amtmand i Flensborg Amt. Omtrent samtidig med at Kronprinsen besøgte ham, blev han Overpræsident i Kiel. Han tog sin Afsked 1799 og trak sig tilbage til sine Godser i Meklenburg.

³⁾ Generalfeltmarskalk, Hertug Frederik Carl Ferdinand af Braunschweig-Bevern (1729—1809) kom til Danmark 1760, hvor han ved sine kongelige Familieforbindinger kom til at indtage høje militære Stillinger. Fra 1773 var han Guvernør i Kjøbenhavn, men ved Regeringsskiftet mistede han alle sine militære Hverv og fik anvist Bolig paa Glücksborg, hvor han boede til sin Død. Han blev 1782 gift med Prinsesse Anna Caroline af Nassau.

⁴⁾ Grev Georg Ludvig v. d. Schulenburg (1755—1818) kom 1766 til Danmark som Page hos Caroline Mathilde og blev 1782 Kaptajn. Fra 1784 var han Generaladjutant hos Guvernøren, Hertugen af Bevern og fulgte denne til Glücksborg. Fra 1788 til 1790 var han i russisk Tjeneste, hvor han i høj Grad udmærkede sig. Han blev 1809 Generalmajor og i Krigen 1813 Chef for «det bevægelige Armékorps». Det hæderlige Udfald af Kampen ved Sehested skyldes for en stor Del ham. 1814 blev han Kommandant i Kjøbenhavn og Aaret efter Generallieutenant. Han blev 1790 gift med den ovennævnte Hofdame Joachime Franziska Vilhelmine v. Løvenstern (1760—1833), Datter af Major Chr. Fr. Løvenstern og Anna Sophie Cornelia v. Steuben.

F r e d e r i k¹⁾ modtog os til Hest en halv Mil foran Byen, og vi fik her 6 Heste for vor Vogn fra Prins C a r l s Stald. Vi spiste til Middag paa Gottorp ved et meget talrigt Taffel, kørte Kl. 5 bort igen, og kom 7½ udenfor Rendsborg.

Her steg vi af Vognen, satte os paa de her hid sendte Heste, og besaa to Excerpladser, af hvilke Kronprinsen valgte den ved Landsbyen Borgstädt²⁾, og saa holdt vi Kl. 9 om Aftenen til Hest vort Indtog i Rendsborg og betraadte altsaa det hellige romerske Rige. Om Aftenen maatte jeg endnu udgive Ordre med Hensyn til Udmarchen den følgende Dag, og efter en stor Kur kom vi sent tilbords, hvorved der, saavidt jeg erindrer, ingen var tilstede foruden Suiten og Ordonnansofficerer. Forøvrigt var Indretningen med Hensyn til Spisningen under vort 4 Dages Ophold i Rendsborg³⁾ saaledes: Om Middagen var der altid to Tafler i Prinsens Logis, som Han Selv betalte. Generaladjutant B ü l o w og jeg gjorde Honneurs ved det andet, hvor samtlige Ordonnansofficerer, Pladsmajorer osv. spiste. Men om Aftenen spiste vi, samt Ordonnanserne og Suiten hos Prinsen, fordi der da kun var ét Taffel. Prinsens Logis var ved Siden af Hovedvagten og mit tæt ved hos en Madam S i c h t i g.

Blandt de Tilstedeværende fandt vi i H e r t u g e n af B e v e r n, begge de yngste P r i n s e r a f A u g u s t e n b o r g⁴⁾, den fra Syvaarskrigen saa bekendte General Grev L u c k n e r⁵⁾, Gene-

1) Prins Frederik af Hessen-Cassel (1771—1845), der efter sin Faders Død blev Statholder i Hertugdømmerne, var 1787, 16 Aar gammel, Generalmajor og Chef for Slesvigske Infanteri-Regiment.

2) ½ Mil N. for Rendsborg.

3) Rendsborg, hvor Kronprinsen opholdt sig i 4 Dage, var en meget stor og rummelig Fæstning, der af Ejderen var delt i en holstensk og en slesvigsk Del. Den var det militære Hovedpunkt i Hertugdømmerne og Paradepladsen var umaadelig stor. I Voldporten mellem Altstadt og Neuwerk skal Kong Frederik III have ladet indhugge:

Eidora Romani terminus imperii.

Kronprinsen boede i den kommanderende Ingeniør i Holsten, Oberst Chr. Fr. H. Peymanns Hus ved Siden af Hovedvagten.

4) De tre Prinsere af Augustenborg havde opholdt sig ved det danske Hof i Kjøbenhavn 1 & 2 Aar fra 1784. Prins Frederik Christian blev som nævnt gift med Kronprinsens Søster, Prins Frederik Carl Emil (1767—1841) og Prins Christian August (1768—1810), den senere Tronfølger i Sverige, var begge fra Børn Officerer i den danske Armé og Kronprinsens Venner.

5) Generallieutenant Nicolaus Luckner (1722—93), der var dansk Greve fra 1778, gik senere i fransk Tjeneste og blev 1791 fransk Marskal. Da han paa Grund af sine militære Uheld blev anset som Forræder, lod Konventet ham afskedige og guillotinerede 1793.

ral S a m e s¹⁾, S t a m p e²⁾, G o l d o w i n³⁾ o. a., hvilket gjorde Kronprinsens Suite meget talrig, da alle disse Herrer hver Gang red med til Exercitsen. Prins C a r l og hans ældste Søn, Prins F r e d e r i k var ligeledes her disse fire Dage. Fra Kl. 6 om Morgenen til 2½ om Middagen til Hest ved Exerceringen af de her forsamlede 10 Batailloner Infanteri. Disse opmarcherede en Linie: første Brigade, bestaaende af 1ste Grenader-Bataillon, Dronningens Liv-Regiment og Slesvigske Regiment paa højre Fløj, og anden Brigade, bestaaende af 2den Grenader-Bataillon, Oldenborgske og Holstenske Regimenter paa venstre Fløj. Kronprinsen lod derpaa Bataillonerne rykke ud fra Linien, og hver for sig exercere, men henimod Middag rykkede de alle igen paa Linie. Af disse 4 Infanteri-Regimenter, anser jeg det slesvigske for det bedste, og næst efter det »Dronningens Liv-Regiment«; »Oldenburg« og »Holsten« synes mig at være lige gode. I det hele taget er disse 4 Regimenter meget godt indexercerede og staar ikke tilbage for de andre, som vi har set. Efter at vi havde været 1½ Time hjemme og havde spist, red vi Kl. 4 igen fra Rendsborg til begge de uden for Byen kamperende Kavalleri-Regimenter, besaa først det danske Livregiment Ryttere og derefter Livregiment Dragoner. Af disse to var ubestridelig det sidste det smukkeste og ogsaa bedst indexerceret. Cheferne, Generalmajor G e r s d o r f f⁴⁾ kommanderede Rytterne og Generalmajor, Grev A h l e f e l d t⁵⁾ Dragonerne. Først Kl. 8½ om Aftenen kom vi tilbage, spiste og gik strax i Seng.

1. Juli blev der igen exerceret med Infanteriet fra Kl. 6 Morgen til 2 om Eftermiddagen, spist, og fra Kl. 4 til 7½ om Aftenen

¹⁾ Generallieutenant Carl Vilhelm Sames (1724—89) kom til Danmark 1761 og blev Aaret efter Oberst og Chef for Oldenborgske Infanteri-Regiment. Han hørte en Tid til Struensees Tilhængere og blev en kort Tid 1771 Kommandant i Kjøbenhavn. 1772 blev han Kommandant i Glückstadt, 1782 Generallieutenant, 1788 kommanderende General i Hertugdømmerne og Kommandant i Rendsborg.

²⁾ Naar der nævnes »Stampe«, kan der menes den berømte Retslærd Henrik Stampe (1713—89), der jo blev Statsminister ved Regeringsskiftet, men han var saa gammel og svagelig, at der kan være Tvivl om, at han paa den Tid var i Holsten.

³⁾ Storfyrstelig holsten-gottorpsk Generalmajor Peter Gustav Gollowin født i Rusland 1728, død 1809 i Kiel.

⁴⁾ Generalmajor, Baron Frederik Carl Gersdorff (1726—1824) var Chef for Livregiment Ryttere fra 1776 til han fik sin Afsked 1790. Generallieutenant 1804.

⁵⁾ Generalmajor, Grev Frederik Carl Christian Ulrik Ahlefeldt (1742—1825) var Søn af den daværende Kommandant i Rendsborg, Grev Conrad Wilhelm Ahlefeldt, der ikke nævnes i Dagbogen, rimeligvis fordi han paa Grund af Alder, 79 Aar, ikke kunde fungere. Grev F. C. C. U. Ahlefeldt havde været Generaladjutant fra 1763 til 73 og i stor Yndest hos Dronning Caroline Mathilde. Fra 1772 til 1801 var han Chef for Livregiment Dragoner, blev 1789 Generallieutenant og 1793 Kavalleri-Inspektør. Afsked som General 1808.

exercerede Kavalleriet. Men dette exercerede i Dag sammen som en Brigade, kommanderet af Generalmajor, Grev Ahlefeldt som den ældste af de to Chefer.

2. Juli blev der om Formiddagen manøvreret med Infanteri, Kavalleri og Jægerkorps sammen. Det første formerede 2 Brigader, som Generallieutenant Gersdorff¹⁾ og Generalmajor, Grev Rantzau²⁾ kommanderede, og Kavalleriet formerede én Brigade, der som sagt blev kommanderet af Generalmajor, Grev Ahlefeldt. Om Eftermiddagen exercerede Artilleriet, og derpaa besaa vi Tøjhuset i Rendsborg, og saa snart dette var endt og Kronprinsen kommen hjem, gjorde jeg nogle Visitter i Byen.

3. Juli om Formiddagen blev der afholdt samme Manøvre med Kavalleriet, Infanteriet og Jæger-Korpsen som var øvet igaar. Derefter lod Kronprinsen skriftlig gennem mig det hele i og ved Rendsborg samlede Militær forsikre om sin Tilfredshed. Om Middagen kom Prins Peter, Biskop af Eutin³⁾, en smuk, velskabt Herre, der med samt sin Kavaller spiste ved Prinsens Taffel. Om Eftermiddagen gik vi tilfods hele Volden rundt, og saa et Skib passere Kanalens derværende Sluse.

4. Juli om Formiddagen besaa vi alle de øvrige Seværdigheder i Rendsborg: Kirker, Fabrikker osv., dejeunerede, og kørte Kl. 1 fra Rendsborg til Glückstadt, hvortil vi kom om Aftenen Kl. 7½ eskorteret af en grøn Borgergarde til Hest. Kronprinsen tog ind hos Geheimeraad Eyben⁴⁾, Prins Carl logerede hos Kammerherre Lovzow⁵⁾, og jeg hos min Fader⁶⁾. Denne Dag var unægtelig den behageligste for mig! Paa Turen i Dag til Glückstadt passerede

¹⁾ Generallieutenant, Baron Nicolaus Maximilian Gersdorff til Marselisborg (1725—1802) blev 1781 Generallieutenant, 1789 Kommandant i Rendsborg og Infanteri-Inspektør, 1793 General og Kommandant i Kjøbenhavn, 1795 Guvernør, 1801 Afsked og Ridder af Elefanten.

²⁾ Generalmajor, Rigsgreve Ditlev Carl Rantzau til Emkendorf (1726—1803) traadte i dansk Tjeneste 1763 som Major ved Dronningens Livregiment og blev 1774 Oberst og Chef for Regimentet. 1788 Generallieutenant og Kommandant i Glückstadt.

³⁾ Prins Peter Frederik Ludvig af Holsten-Gottorp, Biskop af Lübeck (1755—1829) administrerede fra 1785 Hertugdømmet Oldenburg for sin sindssvage Broder og blev selv Hertug 1823.

⁴⁾ Geheimeraad, Baron Adolph Gottlieb Eyben (1741—1811) var fra 1780 Kansler ved Landsregeringen i Glückstadt til han tog sin Afsked 1806.

⁵⁾ Geheimekonferensraad, Kammerherre, Amtmand i Reinsbeck, Tremsbüttel og Trittau, Regeringsraad og Præsident i Glückstadt Christopher Hartvig Lowzow (1750—1830).

⁶⁾ Forfatterens Foreldre var Konsistorialraad Johannes Hierominus Kirchoff (1718—1791), Diakon i Itzehoe 1747, Præst i Glückstadt 1752, Konsistorialraad 1766, og hans tredje Hustru Elisabeth Klefecker (død 1782), Enke efter Major J. C. J. Tapp.

vi Creme. Her var Borgerskabet opstillet i to Geledder, mellem hvilke vi kørte. Naar vi havde passeret en Trop, affyrede enhver sit Gevær, Fru Borgmesterinden bestrøede os med Blomster, og i den anden Ende af Byen saluteredes vi af nogle der opplantede Kanoner. Et Korps af Borgere til Hest eskorterede vor Vogn, og dets Anfører havde, da han igen vilde trække sig tilbage med sit Korps og tage Afsked, først det Uheld, at hans Hest under Afskedstalen stadig viste Prinsen Bagdelen, og han følgelig maatte holde Ansigtet bortvendt, men talte alligevel uafbrudt, og for det andet, at alt Sadel-tøjet gik i Stykker og han faldt af Hesten, netop, da han udtalte de sidste Ord: »er empfehle die sehr nothdürftige Stadt Creme der Huld und Gnade Seiner Königl. Hoheit allerunterthänigst« og i den mest bogstavelige Forstand anbefalede sig allerunderdanigst og fremstillede selv et Forbillede paa den »nothdürftige« Stad Creme¹⁾.

5. Juli. Jeg var hele Dagen hos min Fader. Men Kronprinsen kørte om Eftermiddagen til Brockdorf, for at bese Digerne, der omgiver Marskeggen²⁾, efter at han allerede om Formiddagen tilfods havde taget alle Byens Mærkværdigheder i Øjesyn. Om Aftenen spiste han hos Kommandanten, General S a m e s. Glückstadt var begge Aftener rigtig pænt illumineret, og saa vel ved Indtoget som ved Afrejsen kørte vi gennem en paa Torvet oprejst Æreport.

6. Juli. Kl. 2 om Eftermiddagen gik det fra Glückstadt til Altona, hvortil vi ankom om Aftenen Kl. 8½, modtaget af et gult klædt og et grønt klædt Borgerkorps til Hest. Undervejs steg vi kun et Øjeblik af hos Geheimeraad L e v e t z a u³⁾ i Pinneberg. Den Mængde Mennesker, som kom os i Møde fra Altona og Hamburg, var ubeskrivelig. Vi maatte køre Skridt for Skridt under en uop-hørlig Vivat-Raab og kunde næppe komme igennem. Støvet for-trædige os skrækkeligt, og vi var alle næsten helt graa, da vi kom til Geheimeraad G ä h l e r⁴⁾, hvor Prinsen tog ind og hvor vi spiste

¹⁾ Uheldet i Creme omtales naturligvis ikke i »Altonaer Mercure«, der iøvrigt giver gode Referater af Kronprinsens Færd allevegne; der berettes saaledes ogsaa, at Borgmesterinden i Creme, Fru Schwenck, bestrøer hans Vogn med Blomster »welches gnädigst bemerkt wurde« og at Borgerne til hans Modtagelse havde formeret et ridende Korp, blaa Uniformer, hvide Veste og gule Buxer, paa Heste, der var pyntede med blaa og hvide Baand; Anføreren var »unser ersten Rathsverwandter Herr Nic. v. Piening«. Det var altsaa Hr. v. Piening, der faldt af Hesten.

²⁾ I disse Aar blev et Stykke Marskland i Syd-Ditmarksen inddiget paa Regeringens Bekostning og fik nu Navnet: »Kronprinzenkoog«.

³⁾ Kammerherre Albrecht Philip Levetzau (1744—1817) var fra Stiftamtmand og Generaltolddirektør i Norge, 1784 forflyttet som Landdrost til Pinneberg.

⁴⁾ Den gamle Geheimeraad Sigismund Vilhelm Gähler (1704—88) var fra 1667 Overpræsident i Altona og fra 1771 tillige Kommissarius ved Tallotteriet.

til Aften. Jeg fik mit Logis hos en Mennonist i Palmaillen, ved Navn K u h n.

7. Juli om Formiddagen saa vi alt mærkværdigt i Altona¹⁾, spiste til Middag hos G ä h l e r, efter at der først havde været stor Kur, og kørte om Aftenen til Hamborg til Komeden, hvor »General Schlenheim« blev opført. Paa Tilbagevejen steg vi af i Altona i den tyske Jøde-Synagoge, hørte her en ret smuk Musik, og kørte saa igen til G ä h l e r, hvor vi spiste til Aften. Staden Hamborgs to Deputerede: Syndikus A n k e l m a n n og Senator B a u s c h fulgte os overalt under vort Ophold her, og overrakte om Eftermiddagen Staden Hamborgs sædvanlige Present, bestaaende af nogle Kalve, nogle Fade Vin o. desl., hvilket Kronprinsen skænkede sin Vært. Den hele Postej blev paa en holstensk Vogt kørt ud til Altona²⁾.

8. Juli gjorde vi en Tur paa Elben og besaa de herlige Situationer der, samt den med Skibe opfyldte Hamburger Havn, gik saa i Altonas Hovedkirke og hørte Provst A h l e m a n n prædike³⁾. Vi spiste til Middag hos G ä h l e r og kørte om Aftenen til Komedi i Altona, hvor det hamburgske Selskab opførte »Den Fähndrich« og »Die Heirath durchs Wochenblatt«. Om Aftenen spiste vi igen hos G ä h l e r.

9. Juli kørte Prinsen inkognito til Hamborg og besaa de vigtigste Mærkværdigheder, men jeg gjorde imidlertid nogle Visitter i Altona. Efter at Prinsen atter var kommen tilbage, kørte vi alle om Middagen til Hamborg, spiste dér hos den danske Minister Grev S c h i m m e l m a n n⁴⁾, kørte saa til Komedi og saa »Figaros Hochzeit« og »Figaros Reue«. Om Aftenen paa Tilbagevejen var vi i

¹⁾ I Professor G. F. Schumachers »Genrebilder aus. d. Leben eines Schulmannes«. Slesvig 1841, gives en interessant Beskrivelse af Kronprinsens Besøg i Altona 1787, saa vel som af andre fyrstelige Besøg paa den Tid. Som et karakteristisk Bevis paa Kronprinsens Soldatermani, der minder om selve Frederik Wilhelm I's Jagt efter Grenaderer, fortæller han, at Kronprinsen ved sit Besøg i Altonas store Gymnasium vakte megen Opsigt mellem Disciplene ved ret flygtigt at betragte det Hele, indtil han fik Øje paa et ungt Menneske, der udmærkede sig ved sin Højde og sin Skønhed. Han kaldte ham da frem og spurgte ham om han ikke havde Lyst til at være Militær, saa skulde han strax blive Lieutenant osv. Den unge Mand, der svarede nej, da han hellere vilde studere, var den senere Præsident i Glückstadt, Etatsraad Seidel.

²⁾ Det havde gammel Hævd, at Rigsstaden Hamborg leverede en Tribut af udsøgte Levnedsmidler, naar en Person af det kongelige danske Hus opholdt sig i Altona.

³⁾ Konsistorialraad, Præst i Altona, Provst i Pinneberg Georg Ludvig Ahlemann, død i December s. A., 67 Aar gammel.

⁴⁾ Kammerherre, Grev Frederik Joseph Schimmelmann (1754—1800) til Ahrensburg, Søn af Skatmesteren, Grev H. C. Schimmelmann, blev 1781 Gesandt ved den nedersachsiske Kres, da hans Fader trak sig tilbage fra denne Post.

Altona i den portugisiske Jøde-Synagoge og spiste saa til Aften hos Geheimeraad G ä h l e r. Altona var illumineret hver Aften, og, da Vejret meget favoriserede det, og Palmaillen ogsaa var smagfuldt oplyst, tog det sig meget smukt ud. Nogle Skibe paa Elben var ligeledes illumineret og frembragte, set fra det G ä h l e r s k e Hus, et herligt Prospekt. Til Eskorte i Altona havde Kronprinsen en Lieutenant og 24 Dragoner af Liv-Regimentet, og fulgte disse stadig med indtil Hamburg. De hamborgske Dragoner modtog ham ved Grænsen og eskorterede hver Gang igen dertil. Hamborgerne red da foran og de Danske bag efter Vognen. Om det iøvrigt har været disse Hæmboergere behageligt, at den danske Eskorte med dragne Pallasker fulgte med ind i Staden og at den danske March blev blæst, tvivler jeg meget om. Saa vel ved Ind- som Udpassagen gennem Fæstningsværkerne søluterede Hamburger-Voldene hver Gang med 21 Kanonskud.

10. Juli gjorde jeg om Formiddagen nogle Visitter i Hamburg, og Kl. 11 Middag kørte vi fra Altona til Hamburg, over Voldene, ud til Wandsbeck. I Dag tog vi Afsked med Prins C æ r l, der stadig havde ledsaget os lige fra Slesvig og hertil. Begge Altonaer Borger-Garder eskorterede os til den hamborgske Grænse, her modtoges vi af deres Dragoner, der igen konvoierede os til den danske Grænse. I Wandsbeck tog vi ind paa Slottet hos Enkegrevinde S c h i m m e l m a n n¹⁾ og spiste dér til Middag, hvor jeg fik den bekendte C l a u d i u s til Nabo²⁾. Forinden besaa vi de herværende Fabrikker, og efter Bordet spaserede vi i Haven.

Omtrent Kl. 5 om Aftenen kørte vi derfra under Lesdagelse af to Grever S c h i m m e l m a n n og et Korps beredne Bønder, og kom ad elendige Veje om Natten Kl. 11½ til Ratzeborg, hvor vi tog ind i den saakaldte »Raadhuskælder«. Efter et meget tarveligt Maaltid gik vi i Seng. Her var vi uden Tjenere, thi disse blev tilbage i Altona og tog senere derfra lige til Oldeslohe, fordi Prinsen vilde være inkognito i Ratzeborg og Gadebusch. Kun Prinsens Lakaj

¹⁾ Skatmester, Grev Heinrich Carl Schimmelmans Enke Caroline Tugendreich f. Friedeborn (1730—95). Godset Wandsbeck, ¾ Mil N. O. for Hamburg, blev af Kong Frederik V solgt 1762 til Schimmelmann, der opførte et nyt prægtigt Slot og gjorde det rige Gods til et Familie-Fideicommis.

²⁾ Den bekendte tyske Forfatter af »Der Wandsbecker Bote« Matthias Claudius (1740—1815) fik fra 1785 en aarlig Understøttelse af den danske Kronprins, der 1788 ogsaa gav ham en Plads som Revisor ved den holstenske Bank i Altona med Tilladelse til at bo i Wandsbeck. Han skrev en lille rørende Sang til den unge Kronprins, som blev sunget under dennes Ophold i Slesvig:

— — Dich segne Gott,
Der wolle mit Der seyn —
Er mache Deine Wangen roth,
Und Deine Seele rein.

fulgte med. Kronprinsen passerede under Navn af en Greve fra Falster.

11. Juli kørte vi i en skrækkelig Regn Kl. 6 $\frac{1}{4}$ fra Ratzeburg til Gadebusch, hvilket er 3 Mil, kom dertil Kl. 9 $\frac{1}{4}$ og tog ind paa Postgaarden¹⁾. Der blev strax bestilt Lejeheste hos Postmesteren, og efter en Times Forløb kom der ogsaa Heste, men de var til at male! Jeg for min Part fik en Hingst, paa hvilken sandsynligvis aldrig en Dødelig før havde redet. Den kendte ikke det ringeste til Tøjler, Schenkler osv., og havde desuden en sær Tilbøjelighed for den foran gaaende Hoppe, som Kronprinsen red. Af denne sidste Grund maatte jeg stadig søge at ride 10 til 12 Skridt borte, og for at forebygge enhver Ulykke, fik jeg endelig paa Marken ved Gadebusch en anden Hest, ganske vist ogsaa en Hingst, men gjort tam ved mangeaarig Øvelse foran Postvognen. I detmindste mærkede jeg ikke det ringeste til, at Vellyst var dens Lidenskab. Efter at vi havde redet noget, opdagedes det, at Prinsens og Generaladjutant B ü l o w s Heste var vant til at gaa sammen for en Postvogn, og at General A h l e f e l d t s og min ligeledes hørte sammen. Vi red som Følge deraf, saaledes som Hestene plejede at gaa for Vogn. Vort hele Optog var i det hele taget malerisk! De elendige Heste, der hver for sig var opsadlet paa den mest forskellige Maade, vor Rejsehabit med de lange Lærreds-Buxer for det slette Vejrs Skyld, kort, alt forenede sig for at fremstille denne Dags Ridt fra en komisk Side. Ledsaget af Postmesteren og en gammel Bonde, der som Barn havde været i Gadebusch, da Bataillen stod, red vi altsaa til den tæt paa den anden Side Gadebusch liggende Valplads, hvor den forenede danske og sachsiske Armee under Kommando af Kong F r e d e r i k den F j e r d e af Danmark blev slaet af den svenske General S t e e n b o c k den 12. December 1712. Skade at de medtagne Kort over denne Bataille ikke alle stemte overens! Slagmarken er en stor Plæne med vaxlende Højder. Tæt ved Gadebusch er en Højde, hvorpaa den allierede Armee var lejret. Højre Fløj var støttet til en lille Skov, hvoraf der nu kun var saa meget tilbage, at man med Møje kan paa-vise den, venstre Fløj gik henimod Gadebusch og havde et næsten utilgængeligt Morads foran sig. Paa den anden Side den lille Lund paa højre Fløj forvandler Højden sig efterhaanden igen til en fuld-stændig Slette, og her holdt Kavalleriet. General S t e e n b o c k kom marcherende fra Stralsund i 5 Kolonner over en lige for de Danske liggende Højde, saa at Dalen adskilte begge Armeerne.

¹⁾ Det er, som man vil se, Kronprinsens Hensigt at rekonoscere Valpladsen for Slaget ved Gadebusch. — Postmester Krümtz i den lille By fulgte de fremmede ham ubekendte Herrer.

Da skal det allierede Kavalleri være blevet kommanderet bort fra deres saa fordelagtige Stilling paa højre Fløj og placeret foran Infanteriet. Begge Dele [Vaaben] kunde som Følge deraf ikke agere: Rytteriet kunde umulig attackere ned ad Bakke og saa igen op ad Bakke, og Infanteriet kunde ikke give Ild for Kavalleriet, der holdt foran. General *Steenbock* drog øjeblikkelig Nytte af disse Fejl, og lod samtlige Kanoner køre op og beskyde Kavalleriet, uden først at lade alle sine Kolonner udvikle sig, Svenskerne havde nogle flere Kanoner end de Allierede. Det allierede Kavalleri blev derved bragt i Uorden, kastede sig tilbage paa deres eget Infanteri og bragte ogsaa dette i Uorden. *Steenbock* gik derpaa gennem Moradset paa de Danskes venstre Fløj, endskøndt de kun kunde gaa 2—3 Mand høj i Fronten, omgik den danske venstre Fløj og afgjorde derved Slaget. Borgmesteren i Gadebusch bragte Kong *Frederik IV* bort.

Efter at vi var kommen hjem, spiste vi i Postgaarden og besaa de eventuelle Mærkværdigheder i Gadebusch, en lille elendig By. I Kirken fandt vi nogle af de i Slaget faldne Officerers Begravelser. Landdrostens Bolig var iøvrigt det eneste seværdige, en meget gammel og solid Bygning med underjordiske Fængsler, sandsynligvis en meget stærk Borg i forrige Tider. Kl. 3 kørte vi fra Gadebusch og kom 6½ igen til Ratzeburg til vort Kvarter¹⁾. Prinsens sande Stilling var nu bleven bekendt, og Interims-Kommandanten, en Major *Taube*, kom med samt den herværende Garnisons Officerer for at gøre Prinsen deres Kur. Han tilbød ham ogsaa 2 Skildvagter, hvilket dog ikke blev modtaget. Garnisonen bestod af 5 Kompagnier af 13de Infanteri-Regiment. Om Aftenen gjorde jeg Bekendtskab med nogle af de hannoveranske Officerer, som alle var meget høflige og venskabelige, og besaa med dem Vagten og nogle af Byens Gader og Bygninger. Vi levede iøvrigt rigtigt à la campagne i Ratzeburg. Uden Tjenerskab, uden Nattøj var jeg, og da mine Støvler om Aftenen var taget bort til Pudsning, en formelig Arrestant, fordi der i Øjeblikket ikke befandtes andre Støvler, Sko eller Tøfler i mit Inventarium. Hertil kom en ulidelig Stank, især i General *Ahlefeldts* og mit Værelse, som stødte op til hinanden, sandsynligvis fordi der i lang Tid ikke havde været noget Vindu aabnet. En tæt ved vore Værelser til Prinsens Benyttelse placeret Natstol hidrog vel desuden ikke lidt dertil.

12. Juli besaa vi alle Ratzeburgs Herligheder. Fæstningsværkerne er næsten afbrudte. Domkirken, som er mærkværdig paa

¹⁾ Ratzeburg var Hovedstaden i Lauenburg, der fra 1705 hørte under Kurfirstendømmet Hannover. Først 1815 kom Lauenburg i dansk Besiddelse.

Grund af sin Alder, hører ikke til Hannover, men til Mecklenburg-Strelitz. Denne Kirke er i Følge en gammel latinsk Inskription paa Muren bygget af H e n r i k L ø v e i det 12te Aarhundrede. Vi saa ogsaa en Plan og en Tegning over den sidste Belejring, som Ratzeburg har udstaaet af de danske Tropper ved Slutningen af det forrige Aarhundrede. [1693].

Kl. 8 næste Morgen kørte vi fra Ratzeburg og kom ad ganske forfærdelige Veje om Middagen Kl. 1 til Oldeslohe, hvor vore Tjenere og Bagage igen stødte til os. Vejen var denne Dag saa slet, at Kusken maatte gaa ved Siden af for at hindre Vognen i at vælte. I Oldeslohe havde det ligeledes været Hensigten at eskortere Prinsen med et Borgerkorps til Hest, men uheldigvis kom vi tidligere end man formodede, og overrumplede Oldeslohe. Kun Trompeteren var paa Pletten og fulgte vor Vogn med uophørlig Blæsen. Vi kørte gennem Oldeslohe, og et Bøsseskud fra Byen boer Grev v o n d e r N a t h, hvor vi steg af og hvor alle blev indkvarterede. Efter at vi havde spist til Middag, besaa vi den derværende Saline og dertil hørende Bygninger, derefter Byen Oldeslohe, og spiste om Aftenen hos vor Vært. Her traf vi ogsaa Grev v. d. N a t h s Datter, Grevinde B a u d i s s e n¹⁾.

13. Juli kørte vi Kl. 7 fra Oldeslohe til Lübek, som ligger 3 Mil derfra, kom her 9½ og steg af hos den danske Resident J e s s e n²⁾. Her var en meget talrig Kur, og strax efter den kørte vi i to Kareter omkring i Byen, for at bese dennes Mærkværdigheder. Paa Raadhuset beværtede Magistraten i Stadens Navn med en Dejeuner. Da netop to Billedhuggere fra Berlin selv var her med Statuer af den højsalige Konge af Preussen, General Ziethen og en Grenader af Garden, alle i Legemsstørrelse, besaa vi dem ogsaa. Derfra gik det langs Volden, hvor Kommandanten, General C h a s o t³⁾, selv modtog og ledsagede os. Derpaa kørte vi en Tur udenfor Porten, og tilsidst besaa vi Tøjhuset. Dette var just ikke meget brillant. 3 til 4 Kanoner, et Parti gamle slidte, maaske paa en Auktion købte Geværer med Træ-Ladestokke, og en Mængde gamle Kyrasser, var alle

¹⁾ Den meget rige Godsejer, Geheimekonferensraad Frederik Otto von der Nath til Hasselburg m. m. (1734—1805) ejede det bekendte store Saltværk Travensalze ved Oldesloe. Ved fejlslagne Spekulationer, især ved Salinen, mistede han sin Formue, maatte sælge sine Godser og efterlade Hasselburg stærkt forgældet. Det er vistnok paa selve Salinen han har huset og bespist Kronprinsen. — Hans Datter Grevinde Sophie Lucie Charlotte (1764—1826) var 1785 blevet gift med den sachsiske Major, Grev Carl Ludvig Baudissin til Lämmerhagen, der 1787 gik i dansk Krigstjeneste og døde 1814 som Guvernør i Kjøbenhavn.

²⁾ Thomas Frederik Jessen blev 1784 dansk Resident og Konsul i Lübeck. Han døde 1810.

³⁾ Generallieutenant Chasot havde tidligere været i preussisk Tjeneste.

de Herligheder, vi dér fandt. Mere krigerisk saa det ud paa Volden, hvor der stod en Konstabel med brændende Lunte bag hver Kanon. Om Middagen spiste vi hos Hr. von B a s s e w i t z, der hørte til det derværende Domkapitel og, hvis jeg ikke tager fejl, er Dekanus. Efter at vi her var blevet meget godt beværtet, kørte vi Kl. 4½ om Eftermiddagen tilbage til Oldeslohe, hvor vi ankom Kl. 7 og spiste til Aften hos Grev v. d. N a t h. Oldeslohe var begge Aftener illumineret.

14. Juli om Morgenen Kl. 7 kørte vi fra Oldeslohe til Kiel, hvor vi kom om Aftenen Kl. 9. En herlig Vej og aldeles fortræffelige Egne! Vi dejeunerede paa Travendal hos Amtmanden, Grev L u c k n e r, i det Værelse paa Slottet, hvor den bekendte Travendal-Fred blev afsluttet¹). Vi besaa Slottet og Haven og kørte saa til Segeberg. Her besteg vi Kalkbjerget og saa et temmelig stort Stykke Kalk blive sprængt. Fra Segeberg kom vi til Ascheberg, som tilhører en Enke-Grevinde R a n t z a u²). Her modtoges vi af unge Bønder og Bønderpiger, som var opstillede i to Rækker med Blomster og Kranse. De fulgte os til Grevindens Bolig og dansede senere uden for Vinduerne paa Gaardspladsen. Efter at vi havde spist til Middag, forhindrede den indtrufne Regn os i at se meget af Haven, og kørte saa om Eftermiddagen Kl. 5 her fra, steg et Øjeblik af i Preetz hos Provsten, Grev R a n z a u, der beværtede os med en Kollation³). I denne Provst fandt vi en sand Original. En saa komisk Mand i enhver Henseende, at jeg, allerede naar han begyndte at tale, havde megen Møje med at afholde mig fra at le.

Studenterne fra Kiel, nogle og 60 i Tallet, kom os i Møde til Hest ved et Værtshus, som ligger en god Mil fra Byen. De havde alle røde Uniformer med blaa Opslag og blaa Chabraquer. Fire Kavallerer eller chapeaux d'honneur red ved Siden af vor Vogn. Det grøntklædte Skyttegilde, ogsaa til Hest, fulgte ligeledes vor Vogn. Under disse Eskorter, af hvilke Studenternes virkelig tog sig meget godt ud, og ledsaget af en Mængde Mennesker, kom vi til Kiel og boede alle hos Grev S a l d e r n⁴). Efter endt Kur spiste vi til Aften hos

¹) Grev Nicolaus Luckner til Blumendorff m. m. (1750—1824), Søn af den ovenfor nævnte Marskal, blev 1780 Amtmand i Travendal, 1808 i Pløen. 1815 blev han Geheimekonferensraad.

²) Godset Ascheberg ejedes dengang af Grevinde Anna Sabine Rantzau f. Buchwald (1750—1829), Enke efter Generalmajor Grev Christian Emil Rantzau til Rastdorf (1716—77).

³) Geheimeraad, Kammerherre Cai Rantzau (1726—92), Kansler ved Overretten i Glückstadt, Provst for de adelige Klostre i Slesvig og Preetz.

⁴) Geheimeraad, Kammerherre, Grev Carl Heinrich v. Saldern til Schierensee (1740—88), Søn af den bekendte Statsmand Caspar v. Saldern, var Amtmand i Kiel, Cronshagen og Bordesholm Amter.

vor Vært. Vor Hr. Hospes var ogsaa igen en Original! En meget borneret Mand, men overflødigt forsynet med Ordensbaand, Grevetitel og Formue.

15. Juli om Formiddagen besaa vi alt mærkværdigt i Staden Kiel, hvilket varede fra Kl. 7 til 1. Blandt andet hørte vi Professor E c k e r m a n n prædike i Slotskirken¹⁾ og saa 2 Doctores kreeres. Det sidste var just ikke en for os alle meget underholdende Ceremoni, da ingen forstod de latinske Taler, idetmindste ikke det hele i Sammenhæng.

Vi spiste til Middag hos Grev S a l d e r n, gik om Eftermiddagen til Exerцерpladsen uden for Byen og saa det Holstenske Jægerkorps exercere under Kommando af Generalkvartermester von B i n z e r²⁾. Prinsen var meget vel tilfreds, og det fortjente i Virkeligheden Roes. Om Aftenen spiste vi igen hos Grev S a l d e r n, og under Taflet bragte Studenterne Prinsen det saakaldte: Hoch! med Fakler, Pauker og Trompeter. Dette var virkelig et ret rørende og net Syn. De allerede nævnte 4 chapeaux d'honneur kom ind i Spisegemakket og overrakte Prinsen et Digt. Strax efter at dette var sket, istemte Anføreren for det imidlertid paa Pladsen opmarcherede Korps de Ord: »Es lebe Seine Königliche Hoheit der Kronprinz hoch!« hvilket sidste Ord blev gentaget af alle og hørt mellem Pauker og Trompeter, medens Kaardene blev hvæssede mod hinanden. Dette skete 3 Gange og derpaa ligeledes 3 Gange for det hele kongelige Hus. Prinsen og vi andre rejste os fra Taflet, aabnede Vinduerne, og Prinsen takkede. Derpaa drog alle i den nævnte Procession igen bort og samtlige Fakler blev kastede paa Torvet. Efter Maaltidet gik vi tilfods gennem Byen for at bese Illuminationen og en Eskorte af Studenter ledsagede Prinsen. Med Hensyn til Illumination, kom Kiel Altona nærmest, hvilke to Byer særlig udmærkede sig, og efter dem sætter jeg Glückstadt.

16. Juli kørte vi under de samme Festligheder som ved Indtoget, Kl. 7 til den tæt ved Kiel liggende Planteskole, hvormed Professor H i r s c h f e l d har Opsigt³⁾. Herfra gik det igen gennem

¹⁾ Professor i Theologi i Kiel Jacob Christopher Rudolph Eckermann, død 1837, 82 Aar gammel. Han skrev en Sang til Kronprinsen: »Ans Vaterland. Als die Ankunft S. K. H. K. Friedrich in Kiel erwartet wurde. Kiel u. Hamb. Juli 1787«.

²⁾ Ludvig Jacob Binzer (1746—1811) fulgte 1766 med General Huth fra Hessen til Danmark. 1772 var han Generalkvartermester i Norge hos Prins Carl af Hessen og 1780 i samme Stilling i Danmark. 1785 blev han Kommandør for det nye i Kiel oprettede holstenske Jægerkorps og blev 1788 Oberstlieutenant. Han oprettede senere i Kiel den saakaldte Generalstabsskole og lagde derved Grunden til den danske Hærs Generalstab. Han blev Generalmajor 1802 og tog Afsked 1808.

³⁾ Justitsraad, Professor i Kiel Christian Cay Lorenz Hirschfeld (1742—92),

Kiel til Knoop, et Grev B a u d i s s e n tilhørende Gods ved Kanalen¹⁾. Hertil ledsagedes vi af Studenterne tilhest. Paa Knoop blev der dejeuneret — —²⁾ og efter Frokosten gik vi i en Chaloupe og roede fra Knoop paa Kanalen til dennes Munding ved Østersøen, hvilket omtrent udgør en halv Mil. Vi passerede derved en Sluse. Kanalen var paa hele denne Strækning meget bred, Slusen er et sandt Mesterstykke; en eneste Hest trak vor Baad, hvilket gik pilsnart. Ved Udstigningen besaa vi alle de tomme Pakhuse, som er anlagt ved Kanalens Munding, og satte os derpaa igen i vor Vogn og kørte til Frederiksort, hvor vi tog ind hos Kommandanten, General S t a n g e, besaa Fæstningsværkerne og spiste til Middag³⁾. Omtrent Kl. 2 om Eftermiddagen kørte vi herfra til Ekerneförde, hvor vi blot skulde skifte Heste, og nu gik det saa hurtigt som muligt til Gottorp i Slesvig, hvor vi ankom Kl. 5½ om Aftenen, tidligere end nogen paa nogen Maade ventede. Kronprinsen overraskede Herskaberne i Komedien⁴⁾. Om Aftenen var stort Taffel in hunter Reihe⁵⁾. Prins C a r l fandt vi sengeliggende af Podagra, og han kunde hele Tiden under vort Ophold her ikke komme ud. Hendes kgl. Højhed Kronprinsessen, [Louise Augusta] samt hendes Gemal og Suite traf vi allerede her.

17. Juli besaa vi om Formiddagen alt seværdigt i Slesvig, red saa til Amalienborg⁶⁾, hvor der blev dejeuneret og hvor de øvrige Herskaber forinden var kørt ud, gik saa tilfods tilbage, spiste til Middag ved et meget talrigt Taffel, var om Aftenen i Komedie, og efter Aftensmaden havde vi Bal en Domino.

18. Juli kørte vi om Morgenen Kl. 8 i lutter firspændige Vogne

Havekunstens Dyrker, havde i Düsternbroeck, ¼ Mil fra Byen anlagt en Planteskole paa Regeringens Bekostning; den smukke Vej dertil førte langs Kysten.

¹⁾ Kammerherre Grev Heinrich Frederik Baudissin til Knoop m. m. (1753—1818), var s. A. kaldt tilbage fra sin Stilling som Gesandt i Berlin. Han var gift med den bekendte Forfatterinde, Herders Veninde, Caroline Adelaide Cornelia Schimmelmann (1760—1826), Skatmesterens Datter.

²⁾ Her er desværre en Side i Dagbogen meget omhyggeligt udstreget.

³⁾ Generalmajor Hieronymus Frederik Stange (o. 1710—95) havde været Stabschef hos sin Protektor Prins Carl af Hessen og var fra 1773 til 1791 Kommandant i Frederiksort, men mest af Navn, da han fra 1776 var Deputeret i Generalitetet og meget benyttet i forskellige Hverv. 1783 blev han imidlertid forvist fra Hoffet, men ved Regeringsskiftet atter tilbagekaldt og fra nu af en af Kronprinsens betroede Mænd. Han blev Generallieutenant 1789.

⁴⁾ Prins Carl af Hessen havde i Slesvig sit eget Theater, som han selv bekostede.

⁵⁾ Kronprinsen saa formentlig her første Gang sin tilkommende Dronning Marie Sophie Frederikke (1767—1852), Prins Carl af Hessens og Prinsesse Louise af Danmarks Datter.

⁶⁾ Amalienborg var et Udsigtspunkt i Slesvigs Have Neuwerk, hvor der fandtes et fyrsteligt Havehus med store Væggemalerier.

til Landsbyen Fusing i Angeln, som næsten gennemgaaende har velhavende Indbyggere. Herfra gik det til Ekerneförde, hvor vi besaa Christians Plejehus, over hvilket Major Meley har Opsigt¹⁾. Efter at dette var forbi, kørte vi til Louisenlund, Prins Carls sædvanlige Sommeropholdssted²⁾. De øvrige Herskaber var her allerede ved vor Ankomst, og efter at have spist til Middag, blev der promeneret til Thetid i de i Skoven udhuggede Alleer. Kl. 11½ kom vi først tilbage til Slesvig, hvoraf den Del, som blev passeret, var illumineret. Louisenlund ligger forøvrigt fortræffeligt 1½ Mil fra Slesvig ved Slien, saa at man ogsaa kan komme derhen tilsøs.

19. Juli. Fra Kl. 7 til 9 exercerede det slesvigske Infanteri-Regiment for Kronprinsen, hvorved vi alle var til Hest. Prins Frederik af Hessen³⁾, der var Chef for dette Regiment, førte det en parade forbi Kronprinsen, og efter at han igen havde ladet svinge ind, overtog Oberstlieutenant, Kammerherre Bechtolsheim Kommandoen. Regimentet er smukt og godt exerceret. Især har det Øvelse i at marchere. Selv i det besværligste Terræn gik Retningen sjelden tabt. Men Kammerherre Bechtolsheim er ogsaa en meget ferm Mand og en herlig Kommandør⁴⁾. Om Middagen var der igen stort Taffel og efter samme gik Prinsen ned paa Slotspladsen, hvor der blev givet Regimentet en Fest. Der var bygget 10 Løvgange, en for hvert Kompagni, og alle blev beværtede med Kød, Brød og Øl. Da Kronprinsen kom, begyndte Dansen, og han dansede selv med forskellige Soldaterkoner, hvilket Exempel-saa Suiten og flere Personer fulgte. Et almindeligt Hurra- og Vivat-Raab var Følgen deraf. Prins Carl plejer hvert Aar at gøre dette Regiment en saadan fornøjelig Dag. Om Aftenen var vi igen i Komodie, og efter Aftensmaaltidet var der Bal en Domino.

20. Juli. Nu gik det tilbage til Kjøbenhavn! Vi kørte sammen med Kronprinsessen Kl. 8½ fra Gottorp, dejeunerede i Flensborg hos Gehejmeraad Schack, og herfra kørte Kronprinsen med sin Søster til Gravensteen, men vi andre — undtagen Marskalk Bü-

¹⁾ Major Christian Hermann Meley fik Afsked som Major 1785 og blev Bestyrer af Christians Plejehus i Eckenförde, som s. A. 1787 var flyttet hertil fra Kjøbenhavn. 1790 blev han Oberstlieutenant og døde 1808.

²⁾ Louisenlund 1¼ Mil Ø. for Slesvig blev af Kong Christian VII skænket hans Søster Landgrevinden af Hessen—Cassel 1770.

³⁾ Se Side 142. Note.

⁴⁾ Kammerherre, Oberstlieutenant Ludvig Frederik Baron af Mauchenheim, kaldet von Bechtolsheim (1736—1813) kom 17 gammel i dansk Tjeneste. 1781 blev han Oberstlieutenant ved fynske Infanteri-Regiment, 1789 Oberst og Aaret efter Chef for Dronningens Livregiment og Kommandant i Glückstadt. 1798 Generalmajor, 1810 Generallieutenant.

low, som fulgte Prinsen — til Apenrade. Her drak vi The, og kørte saa til Hadersleb, hvor vi kom Kl. 8 $\frac{1}{2}$ om Aftenen og logerede og spiste til Aften i Postgaarden.

21. Juli Kl. 12 $\frac{1}{2}$ kom Kronprinsen og Marskalk Bülow igen til os i Hadersleb, hvor vi spiste til Middag hos Geheimeraad Stemann, og forsatte derpaa under samme Festligheder som ved vort første Indtog paa Henrejsen, vor Rejse Kl. 2 $\frac{1}{2}$ til Aarøsund. Her gik vi ombord Kl. 4 $\frac{1}{4}$ om Eftermiddagen og kom Kl. 6 om Aftenen til Assens i Fyen, hvor Borgerskabet paraderede. Der drak vi kun The, endskøndt det havde været Hensigten at blive her om Natten. Deri var en Stafet, som kom os i Møde midt paa Lillebelt, Skyld, der overbragte os Efterretning om de i Kjøbenhavn opstaaede Uroligheder¹⁾. Vi satte os altsaa strax igen paa vor Vogn, og kørte til Odense, hvortil vi kom om Natten Kl. 11 $\frac{1}{2}$ i en aldeles forskrækkelig Regn og tog ind i et Værtshus. Her drak vi The, spiste et Smørrebrød og begav os til Ro. Jeg lagde mig kun i Klæderne paa Sengen.

22. Juli Kl. 6 om Morgenen kørte vi under Borgerskabets Paraderen og med Eskorte af et Borgerkorps til Hest til Nyborg, hvor

1) Det omtalte Opløb var et Udbrud af den bitre Stemning, der ulmede i Kjøbenhavn mod Kronprinsen paa Grund af hans militære Mani, der befordrede den i Forvejen herskende Uvillie mellem Studenter og Officerer, »de Sorte og de Røde«. Opløbet fandt Sted den 15. Juli i Filosofgangen, en meget besøgt Spaseregang, der udgjorde den nordre Side af den nuværende Vestervoldgade fra Raadhustorvet til Langebro, og hvor nogle Harpespillerinder og lignende Kunstnere forlystede Mængden om Aftenen. Rygtet fortæller, at Aarsagen til Tumulten var, at en Militær havde røgtet et vaadt naturligt Ærinde i Lommen paa en Civil, hvorover de tilstedeværende Studenter begyndte at gaa offensivt til Værks. Pøblen tog Studenternes Parti, da den militære Stand paa Grund af Hvervningen ikke var yndet, og mødte endelig den 17. i en saadan Mængde, at den virksomme Kommandant, General Haxthausen, ikke kunde bringe Orden tilveje, men tilligemed Politimesteren og hans Styrke, som endelig ogsaa var mødt, var nødt til at fjerne sig. Vagthuset ved Vesterport og Raadhuset blev om Natten beskadigede ved Stenkast, men ved en Afdeling Husarers Ankomst til Staden blev endelig Orden tilvejebragt. (Se F. C. Krohn: Samlinger til en beskrivende Fortegnelse over danske Kobberstik m. m. I. S. 256). Anstalterne var vistnok for store i Forhold til Opløbet, hvilket ogsaa fremgaar af følgende karakteristiske kgl. Plakat, der danner en Afslutning paa Kronprins Frederiks første Rejse i sit Land:

Under Dato Frederiksberg Slot d. 3. August d. A. har det allern. behaget H. M. at udgive en Plakat, hvorved bekendtgøres: At da H. M. meget ugierne har erfaret, at iblandt nogle unge Mennesker af Allerhøjststsammes civile og militaire Etat i den kgl. Residensstad Kjøbenhavn have reist sig saadanne Tvistigheder, som endog have udbredet sig saa vidt, at de have givet Anledning til udøvede Voldsomheder af et utilladeligt Sammenløb af Folk; saa, for at forekomme slikt strafværdigt og uanstændigt Forhold, der ikke kan andet end opirre Gemytterne paa begge Sider, og tilsidst udfalde til deres egen Fordærvelse og Vanære, vil Kgl. Majestæt hermed alvorligen have budet og

Garnisonen var til Kur, gik $9\frac{1}{4}$ ombord, kom $11\frac{3}{4}$ til Korsør, og spiste Frokost hos Kommandanten, Oberstlieutenant G y l d e n f e l d t¹⁾.

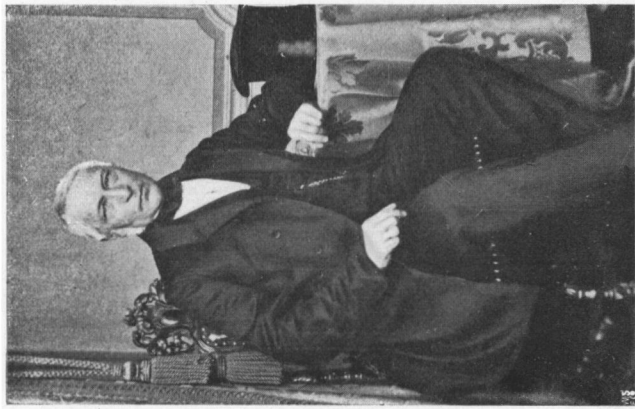
Kl. $12\frac{1}{4}$ kørte vi herfra og nu kom vi ikke igen af Vognen, uden naar visse Fornødenheder fordrede det et Øjeblik. Vi kom altsaa over Slagelse, Ringsted og Roeskilde, om Aftenen Kl. $10\frac{1}{4}$ til Frederiksberg Slot, hvor Kronprinsen og Marskalk Bülow forlod os, da de kgl. Herskaber var her. Vi andre kørte fra Frederiksberg ind til Kjøbenhavn. Det var i Dag 22 Mil i 16 til 17 Timer tilbagelagt! Vi kom Gud ske Lov! alle sunde og vel igen hjem efter en Fraværelse paa 39 Dage. Foruden den her nævnte Suite, havde Kronprinsen desuden Kammertjener og Livkirurg B o d e n d i e c k²⁾ saa vel som Sekretær B l u h m e³⁾ med. De to kørte sammen i en Slags Halv-Chaise, som man kalder Diable.

befalet, at ingen af Allerhøistsammes civile eller militære Etat, af hvad Stand eller Condition han maatte være, maa understaae sig at fornærme hinanden, enten paa offentlige eller private Steder, hverken med Ord, Miner eller Gebærder eller og paa anden nærgaaende og uanstændig Maade, saafremt de ikke vil vente uden Hensigt til Person og Stand og uden al Skaansel med Strengthed at vorde anseet og straffet; til hvilken Ende de, som paa enten af Siderne maatte tilføies nogen Fornærmelse eller Overlast, have at vende sig til vedkommende H. M.'s Collegier, som strax skal foranstalte Sagen paa det nøjeste og paa lovlig Maade af vedkommende Retter undersøgt og til vedbørlig Strafs Lidelse paakiendt.

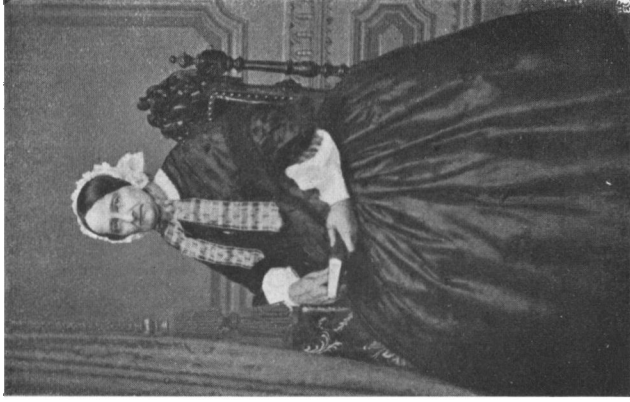
¹⁾ Oberst Christian Gyldenfelt (1720—1805), en Søn af Pastor H. M. Schousboe til Eising, blev 1760 Major og Aaret efter adlet med Navnet Gyldenfelt. 1762 blev han Kommandant paa Korsør Fæstning og 1783 kat. Oberst af Infanteriet. Om hans og hans Hustrus rørende Historie, se Hist. Tidsskr. VI. 5.

²⁾ Johan Christian Bodendick (1735—1818), blev 1776 Kammertjener og Livkirurg hos Kronprins Frederik. Han spillede en stor Rolle ved Regeringsforandringen 1784. Han blev afskediget 1810 som Etatsraad.

³⁾ Geheimekabinetsekretær, senere Justitsraad, Vitus Frederik Bluhme (1756—95).

JENS CHRISTOPHER HENRIK SKJELDERUP

CATHRINE DOROTHEA SKJELDERUP

f. CONRADI

